

Міністерство освіти і науки України
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
Кафедра зарубіжної літератури та полоністики

«До захисту допускаю»

Завідувач кафедри зарубіжної літератури та полоністики

доктор філологічних наук, професор

Галина САБАТ _____ « » _____ 2024 р.

Автобіографізм та іронія у прозі Єжи Пільха

Спеціальність 014 Середня освіта (Мова і література (польська, англійська))

Магістерська робота

на здобуття кваліфікації – вчитель польської мови та зарубіжної
літератури, викладач закладу фахової передвищої, вищої освіти, викладач
англійської мови

Автор роботи – **Жидовська Вікторія Юріївна**

підпис

Науковий керівник – кандидат філологічних наук,
доцент **Меньок Віра Володимирівна**

підпис

Дрогобич, 2024

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
Кафедра зарубіжної літератури та полоністики

Завідувач кафедри

Галина САБАТ _____

(підпис)

(дата)

ЗАВДАННЯ

для підготовки кваліфікаційної (бакалаврської, дипломної, магістерської) роботи

- 1. Тема: «Автобіографізм та іронія у прозі Єжи Пільха»**
- 2. Керівник Меньок Віра Володимирівна, кандидат філологічних наук, доцент**
- 3. Студентка Жидовська Вікторія Юріївна**
- 4. Перелік питань, що підлягають висвітленню у кваліфікаційній роботі:**
 - дослідити термінологічний дискурс літературної іронії та автобіографізму у польському та українському літературознавстві;
 - концептуалізувати категорію іронії та самоіронії у контексті літературного розвитку та філософських теорій;
 - систематизувати творчу еволюцію Єжи Пільха як літературознавця, письменника та літературного критика у контексті політичних, культурних та літературних трансформацій у Польщі після 1989 року;
 - проінтерпретувати стратегії й техніки втілення іронії та самоіронії у літературних текстах Пільха;
 - визначити й пояснити на прикладах моделі іронії та автобіографізму для розкриття особистих тем у прозі Пільха (алкоголізм, релігія, старіння, самотність тощо);
 - виокремити та проінтерпретувати автобіографічно-іронічні домінанти у ключових творах Єжи Пільха;
 - здійснити огляд літературно-критичної рецепції прози Пільха;
 - проаналізувати дискурс прози Єжи Пільха як дискурс літературного постмодернізму.

Список рекомендованої літератури:

1. Pilch Jerzy. Pod Mocnym Aniołem. – Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2000.
2. Pilch J. & Waleryś Z. Zuza albo czas oddalenia. – Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2015.
3. Pasek Z. Obraz protestantyzmu w prozie Jerzego Pilcha. – „Świat i słowo”. – Nr 1(40). – 2023. – S. 91–103.
4. Bałajewski A. Mickiewicz między zmierzchem paradygmatu a powrotem romantyzmu. Interpretacje. – «Festiwal Tradycji Literackiej». – T.1. – 2018. – S. 31–48.
5. Jarzębski J. Powieść jako autokreacja. – Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1984.
6. Kubiśowska K. Pilch w sensie ścisłym. – Kraków: Wydawnictwo Znak, 2016.
7. Łozowski M. Autokreacja pisarza w „Spisie cudzołożnic” Jerzego Pilcha. – „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska”. – Sectio FF–Philologiae. – Nr 39(1). – 2021. – S. 205–217.

5. Етапи підготовки роботи

№	Назва етапу	Термін виконання	Термін звіту перед керівником, кафедрою
1.	Збір матеріалу та його опрацювання	до 12.03.2024	19.03.2024
2.	Написання плану роботи, формулювання основних дослідницьких концепцій та ідей	до 12.05.2024	19.05.2024
3.	Написання основної частини роботи	до 05.09.2024	12.09.2024
4.	Завершення написання роботи	до 19.10.2024	20.10.2024

Дата видачі завдання 15.09.2023

Термін подачі роботи керівникові 20.10.2024

З вимогами до виконання кваліфікаційної роботи і завданням ознайомлений (а)

Жидовська Вікторія Юріївна _____

(підпис студентки)

Керівник Меньок Віра Володимирівна _____

Анотація

Магістерська робота Вікторії Жидовської «Автобіографізм та іронія у прозі Єжи Пільха» присвячена одному серед найбільш автобіографічних авторів у польському літературному постмодернізмі після політичної трансформації 1989 року. Особистий досвід життя з його травмами й крахами жоден автор сучасної польської літератури не оприявнив так блискуче самоіронічно, як зробив це Єжи Пільх – літературознавець, літературний критик і талановитий прозаїк. Авторка роботи систематизує еволюцію творчості Пільха як оприявнення автобіографізму в літературному письмі, головною стратегією формування якого є самоіронія. Автобіографічну самоіронію окреслено як ключову поетикальну та філософсько-екзистенційну форму авторського самовираження у прозі. Тематичні моделювання й розгалуження романної творчості Пільха проаналізовано у тісному зв'язку з індивідуальними травмами автора, що кшталтують автобіографічно-іронічний світ його прози. Серед домінантних тем та проблем реалізації автобіографізму й іронії у творах Пільха проінтерпретовано антропологічно-літературні проблеми буденності, самотності, алкоголізму, хвороби, старіння, тривоги. Поглиблені інтерпретаційні спостереження авторка зосереджує на найвідоміших романах письменника «Pod Mocnym Aniołem», «Wiele demonów», «Zuza, albo czas oddalenia». Автобіографізм та іронія прози Єжи Пільха вписано у дискурс польського літературного постмодерну з притаманними йому письменницькими стратегіями структурування поновочасного літературного тексту.

Adnotacja

Praca magisterska Wiktorii Żydowskiej „Autobiografizm i ironia w prozie Jerzego Pilcha” jest badaniem twórczości jednego z najbardziej autobiograficznych autorów polskiego postmodernizmu literackiego po transformacji ustrojowej 1989 roku. Osobistych doświadczeń życia z jego traumami i upadkami żaden z autorów współczesnej literatury polskiej nie odsłonił tak błyskotliwie autoironicznie, jak zrobił to Jerzy Pilch – literaturoznawca, krytyk literacki i utalentowany prozaik. Autorka pracy systematyzuje ewolucję twórczości Pilcha jako przejawu autobiografizmu w pisarstwie literackim, którego główną strategią jest autoironia. Autoironia autobiograficzna została wyjaśniona jako kluczowa poetycka i filozoficzno-egzystencjalna forma autoekspresji w prozie. Symulacje tematyczne i rozgałęzienia powieściopisarstwa Pilcha analizowane są w ścisłym powiązaniu z indywidualnymi traumami autora kształtującymi autobiograficzny i ironiczny świat jego prozy. Wśród dominujących wątków i zagadnień realizacji autobiografizmu i ironii w twórczości Pilcha zostały zinterpretowane antropologiczno-literackie dylematy codzienności, samotności, alkoholizmu, choroby, starzenia się i lęku. Wnikliwe obserwacje interpretacyjne autorka badania skupia na najsłynniejszych powieściach pisarza: „Pod Mocnym Aniołem”, „Wiele demonów”, „Zuza, albo czas odalenia”. Autobiografizm i ironia prozy Jerzego Pilcha zostały wpisane w dyskurs polskiego postmodernizmu literackiego z właściwymi mu strategiami pisarskimi konstruowania ponowoczesnego tekstu literackiego.

З М І С Т

Вступ.....	5
 РОЗДІЛ I. Єжи Пільх: контекст творчості та стиль	
1.1. Біографічні фактори та їх вплив на творчість	8
1.2. Самоіронія як характерна риса творчого методу Пільха	16
1.3. Початок творчого шляху: натхнення та особистості.....	27
 РОЗДІЛ II. Домінанти автобіографізму та іронії у текстах Єжи Пільха	
2.1. Ключовий роман «Pod Mocnym Aniołem»	33
2.2. Іронія й демонізація буденності: роман «Wiele demonów»	40
2.3. Старість і кохання: самоіронія та екзистенційна тривога в романі «Zuza, albo czas oddalenia»	46
2.4. Еволюція самоіронії у творчості Єжи Пільха.....	53
 Висновки	63
 Перелік використаних джерел.....	66

ВСТУП

Іронія та автобіографізм – найпомітніші й найхарактерніші риси творчого методу Єжи Пільха, одного з найвидатніших сучасних польських письменників, чийі твори здобули широку популярність та визнання як серед літературної критики, так і серед читачів. Пільх вирізняється здатністю поєднувати глибокі екзистенційні роздуми з іронічним та самоіронічним ставленням до реальності, що дозволяє йому глибоко й правдиво розкривати людські переживання, внутрішні конфлікти та соціальні взаємодії. У його творах самоіронія постає не просто літературним прийомом, але й особливим поглядом на світ, який поєднує автобіографічність з критичним ставленням до суспільства, релігії, культури та політики.

Історія досліджуваної проблеми. Автобіографізм та іронія у творчості польських письменників XX–XXI століть довгий час залишалися поза основною увагою дослідників. Лише в останні десятиліття інтерес до цієї теми зріс завдяки роботам, які звертають увагу на унікальні способи осмислення дійсності через призму іронії. Однак, попри певний прогрес, автобіографічна іронія та самоіронія як специфічний інструмент самовираження залишається мало дослідженою у контексті польської літератури. Більшість наукових праць фокусується на політичних та культурних аспектах творів, ігноруючи значення іронії як інструменту критичного осмислення соціальних проблем і внутрішніх конфліктів.

Єжи Пільх став одним із тих польських письменників, які активно використовували самоіронію для зображення складних аспектів людської натури та суспільства. Це дозволяє його творам зберігати актуальність і викликати зацікавлення навіть через десятиліття після їх виходу. Автобіографізм та самоіронія Пільха – це спосіб відображення абсурдності буденності та життєвих ситуацій, через які читач отримує можливість глибше зрозуміти як авторські переживання, так і універсальні проблеми людського буття.

Актуальність дослідження. Вивчення автобіографізму та іронії у творчості Єжи Пільха є актуальним, оскільки воно дає змогу краще зрозуміти не лише творчість цього видатного письменника, але й сучасну польську літературу загалом. Самоіронія як автобіографічна іронія у творчості Пільха – це не просто спосіб зображення внутрішніх переживань, а важливий інструмент, який дозволяє авторові критикувати суспільство, зображати людські слабкості й досліджувати складні екзистенційні питання. Через самоіронічний погляд на себе та світ, Пільх відкриває нові перспективи для розуміння ролі особистості в суспільстві та боротьби з внутрішніми суперечностями. Пошук ідентичності, подолання залежності, соціальні обмеження та особисті кризи – всі ці теми стають основою для іронічних роздумів і вираження самоіронії, що робить його творчість актуальною та резонансною. Аналіз автобіографізму та іронії в контексті творчості Пільха дозволяє глибше зрозуміти культурні й соціальні особливості польського суспільства в період його трансформації, а також висвітлити універсальні питання людського буття.

Актуальність дослідження полягає й у тому, що письменницька постать блискучого польського прозаїка Єжи Пільха майже невідома українському читачеві через брак перекладів його творів українською мовою, а також не вписана у сучасний український літературознавчий дискурс.

Мета роботи полягає у всебічному аналізі автобіографізму та іронії як літературних категорій та поетичних засобів, які формують індивідуальний літературний стиль Єжи Пільха. Дослідження спрямоване на виявлення функцій автобіографізму, іронії й самоіронії у його творах, їх впливу на розвиток персонажів та формування художнього світу його прози, а також на виявлення значення самоіронії для інтерпретації творів автора. Визначення специфіки самоіронічного підходу у творчості Пільха дозволяє побачити, як він за допомогою цієї літературної стратегії розкриває соціальні й особисті теми.

Основні завдання дослідження включають:

1. Розглянути поняття автобіографізму та іронії як літературних засобів та їх значення у контексті постмодерністської польської літератури.

2. Дослідити біографічні фактори, що вплинули на формування самоіронічного стилю Єжи Пільха.

3. Проаналізувати ключові твори автора з погляду використання іронії й автобіографізму та визначити їх функції у створенні літературних образів.

4. Виявити, як самоіронія допомагає Пільхові розкривати екзистенційні питання та соціальні проблеми.

5. Увиразнити вплив культурного й соціального контексту на розвиток самоіронічного стилю у творчості автора.

Об'єктом дослідження є творчість Єжи Пільха, зокрема його романи та фейлетони, які містять елементи іронії й автобіографізму та показують їх роль у формуванні літературного стилю та світоглядних націленостей автора.

Предметом дослідження є автобіографізм та іронія як засоби літературного вираження у творчості Єжи Пільха, їх специфіка, функції та вплив на розвиток тематики й художньої структури його творів.

Методи дослідження. У процесі дослідження використовувалися методи літературного аналізу, біографічний та порівняльний підходи, що дозволяють глибоко й всебічно розглянути роль іронії та автобіографізму у творчості Пільха. Літературний аналіз дозволяє дослідити мову, стилістику та техніки, що використовуються для створення самоіронічного ефекту. Біографічний підхід допомагає виявити зв'язок між життєвим досвідом автора та його творчістю, а компаративний аналіз дозволяє зіставити самоіронію Пільха з іронічними техніками інших авторів.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що в ньому вперше здійснено комплексний аналіз автобіографізму й самоіронії у творчості Єжи Пільха з акцентом на їх функції у розкритті соціальних та екзистенційних питань, а також їх вплив на розвиток польської постмодерністської літератури.

Дослідження демонструє, що самоіронія Пільха є ключовим засобом для створення особливого типу літературної комунікації, яка поєднує іронію, автобіографізм та глибокий філософський контекст.

Теоретична та практична цінність дослідження полягає в можливості використання його результатів для подальшого вивчення сучасної польської літератури, зокрема у контексті автобіографізму, літературної іронії та самоіронії як важливих елементів постмодерністської поетики. Практична цінність роботи полягає у можливості застосування її висновків та результатів для освітніх курсів з польської літератури, а також для культурологічних і психологічних досліджень, що фокусуються на іронії як засобі самовираження та критичного осмислення соціальних проблем.

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, де перший розділ має три підрозділи, другий – чотири, а також висновків та переліку використаних джерел (46 бібліографічних позицій).

РОЗДІЛ I. Єжи Пільх: контекст творчості та стиль

1.1. Біографічні фактори та їх вплив на творчість

Єжи Пільх (пол. Jerzy Pilch; 10 серпня 1952, Вісла – 29 травня 2020, Кельце) – видатний польський письменник, прозаїк, драматург, сценарист і фейлетоніст, відомий своєю іронічною й водночас проникливою літературною манерою. Пільх здобув популярність завдяки вмінню майстерно висміювати людські слабкості та недоліки, розкриваючи глибинні екзистенційні питання у своїх творах. Він також працював журналістом і актором, що надало йому широкого погляду на польське суспільство, яке він часто описував із критичною дотепністю та самобутньою іронією [1].

Народившись у місті Вісла, що в Тешинській Сілезії, у протестантській родині, Пільх вирізнявся серед переважно католицького польського суспільства. Цей культурний і релігійний контекст глибоко вплинув на його ідентичність і світогляд, які він втілював у літературних текстах. Протестантське виховання, з його акцентом на особисту відповідальність, свободу вибору та самодисципліну, стало важливим джерелом натхнення для письменника. Його твори часто пронизані іронією, яка дозволяє не лише розкрити внутрішні конфлікти героїв, а й дослідити загальнолюдські дилеми та сучасні соціальні проблеми. Літературознавці, такі як Павел Урбаняк, Кшиштоф Варга, Януш Ковальчик, а також дослідники польської літератури Войцех Бонавентура та Генрик Береза, вирізняють Пільха як автора, котрий майстерно поєднує автобіографічний стиль із літературним досвідом. Вони зазначають, що його творчість неможливо зрозуміти без уваги до особистих і культурних впливів, які мали значення для письменника від самого дитинства [2].

Ганна Госк у передмові до книги «Nowe dwudziestolecie (1989–2009). Rozpoznanie, hierarchie, perspektywy» наголошує, що польська література після 1989 року намагається формулювати важливі питання щодо реальності та самої себе, але, намагаючись відповісти на них, часто потрапляє в пастки спрощення, тенденційності, експлуатує старі схеми, намагаючись пристосувати їх до сучасності. Література шукає рівноваги між переконанням, що все вже було висловлене (хоча не все почуте), та невпевненістю, посиленою бравадою через відсутність обмежень для творення оповідей, «твердих» координат та меж великих наративів. Порожнеча вимагає наповнення, а вакуум – заповнення. Після демонтажу, ймовірно, настане час конструювання.

У цій, здавалося б, різноманітній та часом ще неупорядкованій реальності літературних явищ варто виокремити творчість Єжи Пільха, яка від моменту дебюту вирізнялася цілісною авторською концепцією. Письменник народився у 1952 році у Віслі – місці, до якого він часто повертався у своїй прозі. Зростав у

домі, де виховання було пронизане принципами євангелічно-аугсбурзької віри, що значною мірою сформувало його світогляд. У віці десяти років Пільх переїхав до Кракова, де, після закінчення середньої школи, розпочав навчання на філологічному факультеті Ягеллонського університету. Після здобуття ступеня магістра почав працювати в Інституті польської філології цього університету, працюючи над дисертацією під керівництвом професора Яна Блонського – одного серед найвидатніших польських літературознавців та літературних критиків другої половини ХХ століття. Присвячена сучасній пригодницькій прозі дисертація так і не була завершена, і в 1985 році, після десяти років роботи, Пільх покинув університет. У той же час почав публікувати свої тексти у часописі «Tygodnik Powszechny», з яким був пов'язаний понад десять років, вдосконалюючи свій стиль фейлетоніста. Пізніше його статті з'являлися в таких виданнях, як «Polityka», «Dziennik», «Przekrój».

Перша книга Пільха «Wyznania twórcy pokątnej literatury erotycznej», опублікована у 1988 році, стала його дебютним виданням, хоча десять років тому він уже надсилав машинопис роману «Masy upalnego powietrza» до трьох видавництв, однак твір залишився неопублікованим й досі зберігається в домі у Віслі. За понад тридцять років Пільх видав багато творів – романи, збірки оповідань і фейлетонів, щоденники, інтерв'ю, був також автором сценаріїв та одного драматичного твору. Романи «Spis cudzołożnic» та «Pod Mocnym Aniołem» були екранізовані: перший зняв Єжи Штур, другий – Войцех Смаржовський. Пільх став знаковою фігурою в польській культурі, настільки, що журналіст Куба Войцеховський назвав його Кітом Річардсом польської літератури, а рок-група «Kiev Office» створила пісню на його честь під назвою «Jerzy Pilch» [6].

Єжи Пільх був лауреатом багатьох престижних нагород, включаючи літературну премію Nike у 2001 році за роман «Pod Mocnym Aniołem» («Під могутнім ангелом»), який став одним серед найвпливовіших польських романів початку ХХІ століття. Творчість Пільха порівнюють із текстами таких

літературних класиків, як Вітольд Гомбрович, Мілан Кундера та Богуміл Грабал. Його проза вирізняється безкомпромісною правдивістю й спостережливістю, що дозволяє заглибитися у повсякденність і, водночас, побачити її абсурдність і суперечливість [3].

Дитинство Пільха припало на часи політичної нестабільності, зокрема, періоди відновлення та переходів між різними правліннями в Сілезії. Його бабуся, яку він часто згадує як важливу фігуру у своєму житті, стала для нього взірцем стабільності та моралі в умовах, коли його рідна Вісла переживала численні зміни державної приналежності. Сам Пільх описував її як людину, яка, не покидаючи кухні, пережила кілька політичних режимів, від австро-угорської монархії до радянської окупації. Цей досвід відобразився у його творах як символ здатності людини зберігати особистісну стійкість й ідентичність попри зовнішні зміни [4].

Краківський період життя Єжи Пільха, коли він навчався на філологічному факультеті Ягеллонського університету, також суттєво вплинув на його розвиток. Саме в цьому місті він приєднався до мистецького андеграунду, який діяв всупереч політичному контролю та обмеженням. Краків став для нього центром культурного зростання та інтелектуальної свободи, що сприяло формуванню його сатиричного та критичного стилю. Дружба з іншими літераторами, зокрема з Броніславом Маєм і Мар'яном Сталею, стала важливою віхою в його кар'єрі, оскільки ці колеги-літератори допомогли йому у формуванні стилю, який поєднував іронію, сарказм та критичний погляд на сучасність [5].

У літературній кар'єрі Пільха важливою була його робота в часописах, зокрема «Tygodnik Powszechny», де він здобув визнання як сатирик та критик. Це також підкреслює його здатність майстерно об'єднувати особисті погляди з інтелектуальною спадщиною польської літератури. Його письменницький стиль часто порівнюють із творчістю Вітольда Гомбровича та Мілана Кундери, що віддзеркалює синтез традиційної культури з авторським новаторством і блискучою іронією [9].

Істотний вплив на самоіронічний стиль Єжи Пільха мали протестантські традиції Тешинської Сілезії, які виховували його в дусі стриманості, внутрішнього аналізу та схильності до критичної самооцінки. Ці принципи стали основою для його гумору, що вирізнявся глибиною та відчуттям іронічної дистанції до дійсності. Саме протестантська культура навчила його сприймати людські слабкості та моральні недоліки як природний аспект буття, що підкреслювалося у творах через контрасти між зовнішньою простотою персонажів та їхніми глибокими внутрішніми переживаннями [7].

Особливу роль відіграв політичний контекст Польщі, зокрема часи авторитарного режиму та період воєнного стану, коли Пільх розпочинав свою літературну кар'єру. У своїх творах він зумів поєднати сатиру на сучасне суспільство з критикою влади й системи, що активно придушували інакомислення. Здатність висміювати абсурдність політичного устрою та протистояти офіційному наративу зробила Пільха впливовою фігурою у літературних колах, зокрема серед його колег у Кракові. Його творчість сприймалася як маніфест свободи вираження думок, де самоіронія була способом підважити диктатуру суспільних норм та політичних догм.

Краків, де Пільх тісно співпрацював з такими видатними постатями, як Броніслав Май і Мар'ян Сталя, став своєрідним центром інтелектуального спротиву. Літературні зустрічі й дискусії в неформальних колах об'єднували письменників, поетів, літературознавців, які прагнули створювати вільне від політичного тиску культурне середовище. Завдяки цьому культурному середовищу Пільх міг розвивати свої погляди, шукаючи шляхи зображення польської дійсності через гумор та іронію. Його вміння створювати персонажів, що виглядали одночасно простими й складними, стало можливим саме завдяки взаємодії з літературним колом Кракова, яке надихало на роздуми про польську ідентичність та життєві суперечності [8].

Продовжуючи співпрацю з краківськими інтелектуалами, Єжи Пільх розвивав своє мистецтво критичного аналізу суспільних і політичних реалій Польщі. У цій спільноті він сформувався як публіцист і сатирик, здатний передавати гострі соціальні коментарі через повсякденні сцени та життєві ситуації. Це дозволило йому розробити унікальний стиль, в якому поєднувалися елементи автобіографізму, філософської споглядальності та критичного реалізму. Вплив краківської інтелігенції допоміг Пільхові знайти баланс між особистою самокритикою та розважальними елементами, які робили його твори доступними широкій аудиторії [10].

Біографічні фактори та їхній вплив на творчість Єжи Пільха розкриваються через поєднання особистого життєвого досвіду, культурного впливу протестантської традиції Тешинської Сілезії та історико-політичного контексту Польщі другої половини ХХ століття. Вихований у сім'ї з глибокими релігійними переконаннями, Пільх засвоїв суворі моральні принципи та внутрішню стриманість, які згодом переосмислив у своїй творчості, надавши їм самоіронічного й критичного характеру. Цей підхід дозволив йому витончено досліджувати та висміювати людські слабкості, а також викривати суперечності суспільних норм та особистих цінностей [11].

У творах Єжи Пільха можна знайти зв'язок між літературною вигадкою та фактами з його життя, особливо в романі «Pod Mocnym Aniołem», без врахування яких інтерпретація його творів може бути неповною. Народжений у 1952 році в Віслі, автор дебютував у віці 37 років зі збіркою оповідань «Wyznania twórcy rokatnej literatury erotycznej». Відтоді в його романах, як 90-х років, так і ХХІ століття, головним героєм часто стає дорослий чоловік, інтелектуал, зазвичай протестантського віросповідання. Іноді цей герой носить ім'я автора (як-от Юрек з «Pod Mocnym Aniołem» або Джордж із твору «Tysiąc spokojnych miast»), а іноді – це Густав («Spis cudzołóżnic. Proza podróżna») або Патрік («Miasto utrapienia»).

Створені Пільхом герої поступово стирають межу між вигаданим світом та рівнем авторської саморефлексії. Вони занурюються у суміш ностальгії та гротеску, створюючи переплетення автобіографічних елементів, таких як молодість, проведена в рідній Віслі поблизу Цешина, переїзд до Кракова з батьками й подальше самотнє життя в столиці («Miasto utrapienia», «Tysiąc spokojnych miast», «Pod Mocnym Aniołem»). Багато героїв прози Пільха стикаються з проблемою алкоголізму, залишаються нереалізованими письменниками чи пошукачами істинного кохання, що відображає невдачі в їхньому особистому житті й втілює автобіографізм прози письменника.

Заслугує на увагу явище самотворення автора у творі «Spis cudzołożnic. Proza podróżna». Герой твору наповнений атрибутами та автобіографічними мотивами, які є фундаментальними для розуміння розвитку подальших літературних втілень автора. У цьому романі Пільх розпочинає полеміку зі своєю власною біографією, особистими мотивами та світоглядом, послідовно вибудовуючи цей діалог у своїх подальших творах.

Розглядаючи явище самотворення автора у тексті, тобто автобіографізму, важливо наголосити, що Пільх використовує автобіографічні елементи не лише як засіб вираження власної ідентичності, але і як інструмент, що дозволяє читачеві глибше зрозуміти складний внутрішній світ його персонажів. У романі «Spis cudzołożnic. Proza podróżna» автор проводить паралель між реальним та вигаданим, об'єднуючи факти зі свого життя з елементами літературної вигадки, що робить його героя водночас і автобіографічним, і відстороненим персонажем. Це дозволяє Пільхові зайняти іронічну, а часом навіть самокритичну позицію, розглядаючи власні переживання та вибір із деякою дистанцією. Головний герой, Густав, схожий на свого автора не тільки манерою мовлення та досвідом, але й своїм прагненням зрозуміти себе через призму минулого. Його шлях нагадує складний процес самопізнання, в якому він намагається знайти відповіді на питання, що турбують його з юності. Таке дослідження власного Я й суспільних

взаємозв'язків допомагає створити багатогранний образ героя, який постійно перебуває в конфлікті з оточенням і, що не менш важливо, із самим собою.

Особливим аспектом самотворення в романі є використання протестантської спадщини автора. Як лютеранин серед переважно католицької Польщі, Пільх розглядає протестантську етику та культурні відмінності через призму особистого досвіду та переживань героя. Густав, як і сам Пільх, відчуває свою відчуженість у суспільстві, що додає його особистій драмі універсального звучання. Протестантські мотиви у творчості Пільха включають як іронічний погляд на традиції, так і серйозну полеміку з релігійними аспектами, які сформували його особистість.

Наголосимо, що у романі «*Spis cudzołożnic*» Пільх не просто використовує автобіографічні деталі, а створює з них самодостатній світ, у якому вигадка й реальність зливаються в одну розповідь. Герой твору одночасно втілює його літературне альтер-его та виступає проти нього, що дозволяє авторові не лише відтворити власні переживання, але й дати їм нове значення, проводячи свого роду літературний експеримент над собою та своїм життям.

Пільх продовжує розвивати тему самотворення героя через постійні паралелі між його внутрішнім світом і зовнішніми викликами, що уособлюють соціальні та культурні норми польського суспільства. Густав, герой твору, часто опиняється в ситуаціях, де зіштовхується з консервативними ідеалами, що тяжіють над ним як спадок минулого. Такий конфлікт між традиціями та його внутрішнім прагненням до індивідуальної свободи породжує складне ставлення до власної ідентичності, що постійно змінюється під впливом зовнішніх обставин.

Сюжетний розвиток роману показує, що Густав стає своєрідним мірилом для польського суспільства – водночас частиною його та відчуженим спостерігачем. Його зустрічі з жінками з так званого «списку перелюбниць» створюють умови для подальших роздумів про мораль, внутрішні суперечності та культурні впливи. Жінки, з якими він зустрічається, часто символізують різні аспекти польської

культури та традицій. Кожна з них репрезентує певну епоху або соціальний прошарок, що дозволяє авторові критикувати шаблони та обмеження, які стримують людину, її особистий вибір і можливість бути собою.

Ці зустрічі стають важливою частиною процесу самопізнання Густава. З кожним діалогом і ситуацією він усе більше усвідомлює свою позицію щодо суспільства, культури та релігії. Густав використовує спогади як інструмент самотрансформації, відчуваючи, що самотність і відчуження дають йому шанс на нове переосмислення власного життя. Змішуючи гумор з тонким психологічним аналізом, Пільх підносить важливі питання особистої свободи та моральної відповідальності перед самим собою, роблячи акцент на складнощах вибору між особистими бажаннями та соціальними очікуваннями.

Таким чином, біографічні фактори й культурне середовище не лише вплинули на тематику й стиль його творів, але й забезпечили Єжи Пільхові місце у польській літературі як одному з найвпливовіших та найоригінальніших письменників, чиї твори поєднують індивідуальне самовідображення з критикою суспільних явищ. Його творчість залишається важливою частиною польської культури, що привертає увагу до проблем особистої ідентичності, іронії та свободи слова в літературі.

1.2. Самоіронія як характерна риса творчого методу Пільха

У творчості Єжи Пільха самоіронія виступає єдиним з найбільш характерних і пізнаваних рис його літературного стилю. Він використовує цей метод як засіб комунікації з читачем, створюючи іронічні ситуації, які одночасно змушують сміятися й замислюватися над екзистенційними питаннями буття. Пільх розвиває іронію такою мірою, що вона стає відображенням не тільки його особистого світогляду, а й глибоких внутрішніх переживань його персонажів.

Саме через самоіронію, яка служить захисним механізмом від жорстокості світу, письменник вдається до критичного аналізу власного життя й культурного контексту Польщі кінця XX – початку XXI століття.

Самоіронія у творчості Пільха слугує інструментом самозахисту від абсурду повсюдного життя, до якого автор ставиться одночасно критично та з розумінням [4]. Словами літературознавця Збігнева Пасека, іронія Пільха виростає з протестантських традицій Тешинської Сілезії, де сформувався його світогляд і почуття моральної відповідальності перед собою та суспільством. Ці традиції, які наголошували на важливості самодисципліни та внутрішньої чесності, стали основою для його особистого стилю, що поєднує гумор із серйозними темами [9]. У творчості Пільха іронія виникає ще й відтінку екзистенційної туги, що зумовлено його особистими спостереженнями над життям та культурою.

Пільх використовує самоіронію також як засіб для вираження свого критичного ставлення до певних соціальних та політичних аспектів польської дійсності. Його фейлетони для журналу «Tygodnik Powszechny», а також численні публікації в інших виданнях показують, як він висміює загальноприйняті догми, висвітлюючи вади суспільства. Критичний погляд на суспільство базується на цьому особистому розчаруванні та глибокому аналізі, який іронія лише підкреслює [3]. Кшиштоф Варга зазначає, що Пільх завжди вмів знайти в людях те, що вони намагаються приховати, а його іронія була способом підсвідомого протесту проти національного ідеалу, який він сприймав як певну недосконалість [5].

Коли у жовтні 2000 року вийшов друком роман «Pod Mocnym Aniołem», Єжи Пільх вже належав до чільних представників «нової прози». Письменник дебютував незадовго до переломного 1989 року, видавши у лондонському журналі «Puls» збірку оповідань «Wyznania twórcy pokątnej literatury erotycznej» (1988). Ця дебютна книга принесла йому престижну премію ім. Костельських у 1989 році. Незабаром Пільх здобув визнання як фейлетоніст часопису «Tygodnik Powszechny». Однак ключову роль у його літературній кар'єрі відіграла публікація

другого твору – роману «Spis cudzołożnic». Успіх роману закріпила екранізація, знята за сценарієм, в режисурі та з головною роллю Єжи Штура (прем'єра у вересні 1995 року), а кожна наступна книга Пільха ставала справжньою подією. До 2000 року вийшли такі його твори, як романи «Inne rozkosze» (1995), «Tysiąc spokojnych miast» (1997), довше оповідання «Monolog z lisiej jamy» (1996), збірки фейлетонів «Rozpacz w powodu utraty furmanki» (1994), «Tezy o głupocie, picciu i umieraniu» (1997), «Bezpowrotnie utracona leworęczność» (1998). Регулярні публікації у престижних видавництвах («Puls», «Znak», «Wydawnictwo Literackie») та постійна присутність на книжковому ринку сприяли тому, що наприкінці десятиліття книги Пільха почали досягати широкої аудиторії.

Мацей Урбановський так описував черговий поворотний момент у творчій історії автора: від 1989 року Пільх був членом редакції католицького журналу «Tygodnik Powszechny», де регулярно публікував фейлетони. Часопис «Nagłos», з яким він співпрацював у 1980-х, діяв у межах Клубу католицької інтелігенції – тим більшим скандалом стало рішення письменника почати співпрацю з посткомуністичним часописом «Polityka» та порнографічним «Hustler». Інституційний поворот Пільха, втім, не зашкодив його літературній репутації. Видавництво у 1999 році «Bezpowrotnie utracona leworęczność» отримало схвальні відгуки критиків і читачів, включаючи впливову «Gazeta Wyborcza», яка номінувала її на престижну літературну премію Nike.

Співпраця з часописом «Hustler» тривала недовго – лише кілька місяців 1999 року. Набагато довше, до 2006 року, він залишався фейлетоністом часопису «Polityka». Рішення змінити Краків на Варшаву стало плідним для його кар'єри, яка набрала особливого прискорення близько 2000 року.

Відхід Пільха від рідного часопису «Tygodnik Powszechny» та переїзд до Варшави ще можна було б якось прийняти. Однак співпраця з такими виданнями, як «Polityka» та «Hustler» викликала у критиків відчутний відчай і навіть саркастичний тон. Це показало, що шлях до літературного пантеону вів через

посткомуністичні чи навіть порнографічні видання, а пропускні квитки до нього, здавалося, видавали під наглядом газети «Gazeta Wyborcza». Попри всі ці суперечки, літературний талант Пільха та його здатність зачаровувати читачів своїм унікальним стилем допомогли йому завоювати широку аудиторію. Письменник витримував баланс між провокативним змістом і витонченою літературною формою, що принесло йому визнання не тільки серед простих читачів, але й у критичних колах, особливо після виходу роману «Pod Mocnym Aniołem» [7].

Роман «Pod Mocnym Aniołem» багато хто сприйняв як особисте зізнання письменника у своїй боротьбі з алкоголізмом. І хоча сам Пільх у численних інтерв'ю натякав на автобіографічний характер роману, він також любив гратися з публікою, підкреслюючи, що література – це завжди суміш вигадки й реальності. Пільх умів створювати літературних героїв, які ніби мали багато спільного з ним самим, однак водночас залишалися фіктивними персонажами. Це постійне поєднання вигадки й натяків на реальне життя створило особливий шарм його творчості, де читачі могли знайти не лише сюжет, але й багатопланову гру з власними очікуваннями та припущеннями.

Іронія, самоіронія та глибока спостережливість стали прикметними ознаками стилю Пільха, дозволяючи йому майстерно маневрувати між високою літературою та популярною прозою. Цей баланс допоміг йому залишитися одним серед найвпливовіших польських письменників свого часу, попри всі виклики й критичні закиди.

Пільх чудово розумів, як залучати читачів до своєї гри, поєднуючи іронічний стиль із життєвими реаліями, і саме цей підхід зробив його творчість настільки привабливою. У кожній книзі він створював відчуття, що літературний текст є не тільки історією, а й майстерною грою в інтерпретації, де межа між правдою та вигадкою лишається нечіткою. Це дозволяло читачеві відчути себе

учасником оповіді, майже на рівні з автором розгадуючи особисті мотиви й водночас сумніваючись у їх справжності [14].

Цей прийом був характерним, зокрема для роману «Pod Mocnym Aniołem». У цьому творі Пільх використовував образ алкоголізму не лише як соціальну проблему, але й як метафору творення та руйнування. У головному героєві, який відчайдушно намагається позбутися згубної звички, багато хто бачив самого автора, однак Пільх навмисно залишив цю аналогію розмитою. Через автобіографічні натяки та саморефлексію він змушував своїх героїв балансувати між визнанням власних слабкостей та глибокою самоіронією, піддаючи їх публічному оголенню, але водночас і приховуючи правду.

Письменник нерідко протиставляв високі та низькі культурні стереотипи, зокрема у ставленні до ролі митця та його особистої репутації. Його відхід від часопису «Tygodnik Powszechny» до співпраці з часописом «Polityka» та навіть із «Hustler» викликав бурю дискусій, але також підкреслив його незалежність. Він не боявся літературних експериментів та суспільного скандалу, водночас залишаючись вірним своєму іронічному й відвертому стилеві. Для Пільха література була простором, де можна відкидати умовності, маніпулювати ідеями й викликати сумніви, що надавали текстам ще більшої глибини [15].

Його твори стали своєрідним дзеркалом, у якому кожен читач бачив не тільки відбиток автора, але й відлуння власних думок і страхів. І хоч, на перший погляд, може здатися, що він торкається тільки особистих тем, насправді Єжи Пільх розкриває універсальні проблеми людського існування – пошук себе, любов, самотність і боротьбу з власними демонами.

Неповторність літературного стилю Єжі Пільха полягає також у його здатності знаходити мову для найскладніших і суперечливих тем, поєднувати буденність із високою філософією. У його творах за гумористичною поверхнею приховується глибокий сум та роздуми про життя, що іноді вражають прямоотою й відвертістю. Він перетворює своїх персонажів на символи, які є водночас і

абсурдними, і повністю людськими, що надає його прозі особливої справжності та дозволяє читачеві відчувати співчуття навіть до найскладніших і морально неоднозначних героїв.

Особливо яскраво це проявляється у романі «Pod Mocnym Aniołem», де головний герой балансує між прагненням до справжнього життя та захопленням алкоголем як засобом втечі від реальності. Пільх тут виступає не лише як літератор, але і як своєрідний філософ, який розмірковує над тим, що для багатьох є табу. Його описи наповнені сумішшю комізму та трагедії, а відверті монологи героїв підносять фундаментальні питання про сенс життя та місце людини у світі. У розмовах про любов, зраду та невдачі в героях Пільха відчувається іронія, що межує з гіркотою, проте вона ніколи не переходить у зневіру. Навпаки, його іронія надає творам особливої щирості й доступності, і кожен читач може знайти щось, що відгукнеться в його власному досвіді [16].

Водночас під маскою іронії Пільх приховує дуже особисті й часто болісні теми: алкогольна залежність, стосунки з рідними, внутрішня самотність. Цей контраст між гумором і глибиною дозволяє читачеві відчувати непросту природу людської душі, її вразливість і силу водночас. Пільх володіє дивовижною майстерністю показувати героїв, що прагнуть світла, навіть коли перебувають у найтемніших куточках свого життя. Його твори залишають відчуття, що навіть у найгірших обставинах існує можливість для відродження й знаходження сенсу – можливість, яку сам автор, здається, пропонує читачеві як остаточну, тиху надію [17].

Особливо помітним є використання самоіронії в романі «Pod Mocnym Aniołem», який став класичним прикладом його іронічного стилю. У цьому творі Пільх не просто розповідає історію головного героя, залежного від алкоголю, а й демонструє власне критичне ставлення до людської слабкості, в тому числі й своєї. Автор переносить іронію на самого себе, завдяки чому спонукає читача замислитися над тим, як особисті недоліки можуть бути частиною ширшого

соціального контексту. Пільх показує, що через іронічне сприйняття людина може не тільки сміятися над своїми проблемами, а й краще їх розуміти, прийняти й, можливо, подолати [18].

За словами дослідника Казімежа Уніловського, самоіронія Пільха слугує засобом побудови власного авторського образу, як людина, яка, попри всі труднощі життя, здатна знайти радість у буденності. Цей прийом є також засобом привернення уваги до моральних та соціальних проблем, які автор не наважується висловлювати прямолінійно. Водночас через іронію він дає можливість читачеві самостійно робити висновки [7].

Ще однією прикметною рисою самоіронії Пільха є її багат шаровість. Його іронія може здатися лише способом уникнення конфліктів чи недоліків, але насправді вона має глибше значення. Пільх використовує самоіронію не для того, щоб зменшити власну вразливість чи складність ситуації, а для того, щоб висловити певний скептицизм до соціальних норм. Його роман «*Spis cudzołóżnic*» («Список перелюбниць»), наприклад, є багат шаровим іронічним поглядом на взаємодію між людьми, а також намагається поглянути на романтичні ідеали з боку гіркого досвіду [8].

Літературознавець Павел Урбаняк підкреслює, що іронія Пільха була не лише формальним прийомом, а справжнім вираженням його внутрішнього світу. Автор створив персонажів, які одночасно хочуть зрозуміти й відкидають його. Іронія допомогла йому поєднати автобіографічні елементи з літературною вигадкою, даючи можливість читачам побачити високий рівень значущості в його творах. Таким чином, іронія стає способом виразити сумніви, які автор має щодо власних переконань, та водночас засобом дослідження людської психології [6].

Політичний контекст також має важливе значення для розуміння іронії Пільха. У своїх творах він часто звертається до польської правди, яка була позначена численними соціальними та політичними конфліктами. Через іронічне зображення ситуацій Пільх передає своє розчарування в певних аспектах

суспільного життя, не втрачаючи при цьому почуття гумору. У своїх фейлетонах він висміює не тільки окремі політичні явища, а й загальну схильність до самозамилування та національного пафосу [11].

Самоіронія у творчості Єжи Пільха є не просто літературним прийомом, а цілеспрямованим способом бачення світу, що сприяє глибокому розумінню людських недоліків. Як майстерний спостерігач за недосконалістю людської природи, Пільх неодноразово звертався до самоіронічних засобів для передачі критичних коментарів польської дійсності. Його творчість, як позначають сучасні критики, вирізняється власним інтелігентським скептицизмом, який розкриває комплексну дійсність Польщі через особистісний досвід, родинні традиції та сатиричний погляд на суспільство [1, 5].

Народившись і виховавшись у протестантській сім'ї на півдні Польщі, де домінували католицькі традиції, Пільх сформував свій рідний світогляд, який включив певний відсторонений погляд на суспільство, що його оточувало. Протестантська культура, яка цінувала свободу особистості, дисципліну та відповідальність, знайшла своє відображення в літературній іронії Пільха, що виступала способом подолання розчарувань і життєвих труднощів. За словами самого Пільха, цей іронічний підхід був своєрідною реакцією на історичні виклики, з якими зіткнулася його родина: змінилася держава режимів та кордонів, що торкалися особистого досвіду його близьких, особливо бабусі, яка, не покидаючи власного будинку, встигла пожити під великими пануваннями – від Австро-Угорщини до Польської Народної Республіки [3].

Самоіронія у творчості Пільха не обмежується лише особистим поглядом автора на себе чи на своє оточення, а поширюється на різні аспекти життя польського суспільства. Його фейлетони, зокрема публікації у часописі «Tygodnik Powszechny», здобули популярність завдяки гострому стилеві та іронічним критичним коментарям. У своїх текстах Пільх, словами літературознавця Кшиштофа Варги, вміло створює цілісну картину абсурдності сучасного життя,

яку сприймає крізь призму гумору [2]. Варга також наголошує, що самоіронія Пільха дозволяє йому не тільки уникати поверхневого моралізаторства, але й глибше розуміти людську природу, залишаючись одночасно автором, критиком та пересічним громадянином, який вміє посміятися над собою [5].

Особливо яскраво самоіронія проявляється в романах, де автор змальовує своїх героїв із тонким гумором і водночас з глибоким співчуттям. Наприклад, у романі «Pod Mocnym Aniołem» Пільх розповідає історію героя, залежного від алкоголю, яка має автобіографічний відтінок. Цей твір став не лише популярним у Польщі, але й отримав широке визнання серед літературних критиків, які зазначали, що Пільх використовує самоіронію як спосіб осмислення особистих та соціальних проблем, і тому зумів відкрити нові можливості для сучасної польської прози [1, 8]. Його іронія є тут не просто інструментом для комічного ефекту, але й способом дослідження глибоких екзистенційних питань, які стосуються не тільки героя, але й польського суспільства в цілому.

Іронія та самоіронія Пільха також тісно пов'язані з політичним і культурним контекстом Польщі. Його творчість, особливо під час політичних змін та воєнного стану, часто слугувала відображенням боротьби між особистою свободою та офіційною ідеологією, нав'язаною суспільству. Самоіронічне ставлення до власних слабкостей та особистих переконань дозволяє йому критично підходити до польської історії та культури, одночасно залишаючись уважним спостерігачем та учасником цих процесів. Словами Генрика Берези, самоіронія Пільха дозволила йому вивести свої твори за межі традиційного реалізму, перетворюючи їх на більш інтимний і глибокий погляд на польське суспільство [6].

Самоіронія Пільха також часто слугує своєрідним інструментом автобіографічного відображення, коли він через літературних героїв рефлексує над власними сумнівами та моральними конфліктами. Це помітно в романі «Spis cudzołożnic» («Список перелюбниць»), де він обігрує відомі кліше про чоловічі стосунки з жінками. Автор створює героїв, які з одного боку шукають емоційної

пропускної здатності, а з іншого – залишаються іронічно далекими від цієї ідеї, що надає текстові додаткової багатошаровості [19, 20].

Таким чином, самоіронія у творчості Єжи Пільха стала відмінною рисою його стилю, яка дозволяє йому уникнути поверхневих суджень і водночас звернути увагу на глибокі соціальні та екзистенційні теми. Його іронія є проявом критичної саморефлексії, що виводить автора на рівень сучасного інтелектуала, здатного дивитися на світ і на себе самого з відстороненим гумором і людяністю.

Самоіронія Єжи Пільха є не просто літературним прийомом, а цілісною філософією, яка дозволяє йому висловлювати складні ідеї з простотою та доступністю. Його твори, хоча й сповнені гумором, розкривають глибокі особистісні та суспільні проблеми, дозволяючи читачам подивитися на них з іншого боку. Це робить Пільха не лише майстром іронії, а й автором, який уміє торкатися важливих для кожної людини тем, подаючи їх у легкій і часто парадоксальній формі [10].

Самоіронія Пільха стала невіддільною частиною польської літературної культури, оскільки його твори не тільки висміюють недоліки й слабкості персонажів, але й реально змальовують внутрішню боротьбу сучасної людини, що стикається з непростими соціальними й культурними викликами. Його тексти залишаються актуальними, в них досліджуються універсальні людські емоції та конфлікти – такі як страх перед самотністю, розчарування в ідеалах, пошук себе в умовах постійних змін. Пільх майстерно поєднує автобіографізм, сатиру та іронію, завдяки чому створюються багатовимірні образи, які водночас і розважають, і змушують замислитися над глибинними аспектами людського буття.

Його особливий стиль сприймається читачами як вікно в соціально-культурному кліматі Польщі, як відкривання інтимних переживань автора в широкому історичному контексті. Пільх створив у своїх творах своєрідний портрет польської інтелігенції, яка, попри всі життєві негаразди, зберігає почуття гумору й критичне ставлення до себе та навколишнього світу. Цей стиль залучає

читачів, оскільки через індивідуальне переживання автора вони можуть відчутти польську культуру та традиції, зрозуміти складні взаємини між особистістю й суспільством у польській історії [21].

Критики наголошують, що Пільх уміло поєднує особливе з універсальним: його героя характеризують переживання, зрозумілі будь-якому читачеві, незалежно від його культурного чи соціального середовища. Такий підхід робить Пільха унікальним серед сучасних польських авторів, оскільки він не обмежується локальними темами, звертається до питань, які стоять перед людиною, використовуючи культурні й соціальні реалії Польщі як тло для ширших філософських роздумів. Його здатність передати індивідуальні кризи та суспільні парадокси через призму гумору й іронії не тільки додає легкості його прозі, але й відкриває глибини, які не відразу впадають в око, але залишають тривалий слід у свідомості читача [22].

Загалом, творчість Єжи Пільха займає унікальне місце в сучасній літературі завдяки поєднанню метафоричності, алегорій та реалістичних історій, що разом створюють багатоплановий літературний простір, де автор перетворюється водночас на спостерігача й активного учасника життя. Він запрошує читача до спільних роздумів про вибір, страхи, надії й загалом про людське буття. Висвітлюючи теми залежності, старіння, внутрішніх конфліктів і пошуків сенсу, Пільх не просто змальовує образи, а глибоко проникає у внутрішній світ людини, показуючи трагічність і комічність повсякденного життя. Через тонкий автобіографізм, пронизливу іронію та гостру спостережливість його творчість стає важливим культурним феноменом у польській літературі, який не лише розважає, а й підштовхує до саморефлексії. Саме це поєднання створює у його творах особливий резонанс з читачами, оскільки кожен може знайти віддзеркалення власних сумнівів і тривог, спогадів і бажань. Твори Пільха стали глибоким літературним дослідженням людської душі, вписавшись у польський літературний

контекст як унікальне явище, що поєднує розвагу зі серйозним осмисленням внутрішнього світу сучасної людини [12].

1.3. Початок творчого шляху: натхнення та особистості

Початок творчого шляху Єжи Пільха, уродженця містечка Вісла, був тісно пов'язаний з його рідним сілезьким краєм. Вісла, розташована серед мальовничих вершин, завжди була для Пільха не лише місцем народження, але й джерелом невичерпного натхнення. Вона втілилась у його прозі як символ зустрічі давніх традицій Тешинської Сілезії з сучасними впливами польської культури. Саме тут, у глибині Сілезького Бескиду, Пільх здобував свій культурний фундамент, спостерігаючи за природною величчю гір і глибокими культурними коренями цього історичного регіону. Це середовище виховало у Пільхові здатність до критичного осмислення національних міфів та тенденцію до самоіронії, що стали стрижнем його творчого методу [23].

Перебування у Віслі наклало на творчість письменника відбиток місцевих легенд, етнографічної особливості та багатого культурного спадку. Ці аспекти, поєднані з освітою, яку Пільх здобув у Кракові, а також роботою в редакціях впливових видань, створили фундамент для його неповторного стилю. Зачарований як мальовничими краєвидами Вісли, так і соціокультурним багатством Тешинської Сілезії, Пільх інтегрував ці образи у свої твори, перетворюючи Віслу на своєрідний літературний архетип, що відкривав перед читачами широкий спектр почуттів – від меланхолії до сатиричної іронії.

Завдяки цьому Пільх створив тексти, які виходили за межі простої оповіді про місцевість, надаючи їм універсального значення. Вісла стала для нього не тільки географічним пунктом, а й символом складної людської душі, боротьби й прагнення до свободи та пізнання [6].

Перші кроки Єжи Пільха у світовій літературі зумовлені особливостями культурного та соціального середовища, а також особистостями, які стали для нього інтелектуальними та духовними наставниками.

Багато критиків наголошують, що саме середовище Тешинської Сілезії сформувало бачення світу Пільха, а також дало поштовх для його іронічного стилю [24]. На думку Збігнева Хасевича, протестантські традиції родини Пільха, побудовані на строгій самодисципліні, самовідповідальності та внутрішній стриманості, заклали основу для його літературного ідіолекту. Протестантський погляд на релігію, як на практичне й внутрішнє переживання, сформував у Пільхові світогляд, що відбився у його героях, які часто протиставляють себе суспільству й борються з внутрішніми дилемами [12]. У текстах Пільха, як відзначає дослідник Ян Кайфош, багато автобіографічних алюзій, що надають його творам додаткової глибини, змішуючи особистий досвід із художньою вигадкою [13]. У своїй літературі Пільх використовував Віслу як своєрідну метафору дитинства, повертаючись до неї у спогадах, що були одночасно й точкою опори, і відправним пунктом для роздумів про життя та особисті пошуки. Його фрази та описи часто мали на меті не лише відтворити події минулого, але й зафіксувати особливий символічний зв'язок з місцем. Саме це допомогло створити неповторний ландшафт у його творах, де реальність переплітається з особистими спогадами та літературними образами, роблячи його тексти дуже особистими, інтимними, а водночас універсальними.

Пільх охоче розповідав про свої спогади з Вісли у численних текстах, де його спогади з дитинства, в тому числі згадка про перше знайомство з письменником Кальманом Сегалом, ставали тим важливим моментом, який символізував початок його літературного шляху. Кожне повернення до рідних місць у його творчості було своєрідною ініціацією, де Вісла постає не тільки як топонім, але й як місце, що надає творчості Пільха внутрішню основу, місце, де поєднуються традиції, історія й культурна пам'ять [31].

Вплив рідного міста Вісла на творчість Єжи Пільха складно переоцінити. Його дитячі роки, проведені у Тешинській Сілезії, в мальовничих місцях, оточених вершинами Чанторії та Сточка, сформували ключові образи, що періодично виникали у його літературі. Переїзд до Кракова, а згодом і до Варшави, створив для Пільха відчутний контраст між спокійним, сільським світом дитинства та багатогранністю великого міста. Ці зміни, за його словами, були першими уроками про іншість світу. Утім, навіть у періоди життя, коли він вже став письменником й активно працював, Вісла продовжувала залишатися місцем, до якого він повертався як фізично, так і ментально, знаходячи як там джерело натхнення, так і спосіб упорядкувати думки.

Постійні повернення до Вісли допомагали йому досягнути справжню цінність рідного місця та поєднати спогади з теперішнім досвідом. Пільх, створюючи у своїй творчості образи Вісли, звертався до символізму «одомашненої» реальності, як називала це Ганна Бучинська-Гаревич. Вісла для Пільха – це не просто місце на карті, а культурний та емоційний простір, у якому він знайшов вираз власної ідентичності та погляду на світ.

Його твори часто переносять читача у пейзажі Вісли, які він зображав через сенсорні, емоційно насичені образи. Наприклад, у своєму есеї «Про топлення в печі» він описує свої поїздки до Вісли як моменти, коли природна краса осінніх гір стала джерелом глибокого душевного очищення. Осінь для нього була «його порою року», коли запахи перших снігів і затишна атмосфера розпалених печей у рідному домі відкривали двері до особливого, інтимного відчуття миру та впорядкованості.

Так само особливим моментом для Пільха було збирання домашньої бібліотеки у Віслі: він привозив туди «зайві» книги, створюючи «хімерний» книжковий простір, де книги ставали свідками минулого, нагадуючи йому про постійний зв'язок із домом, але вже через призму часового віддалення.

Образ Вісли для нього, як і раніше, залишався важливим, але водночас це місце ставало тлом для відображення нових переживань і змістів, що розгорталися з кожною новою книгою або новим досвідом [32].

Для молодого Єжи Пільха особливо натхненною була вілла «Затишок», що розташовувалась, за термінологією Церминської, у просторі незвіданому, протилежному до рідного дому. Ця дистанція до конкретних місць зберігалася й передавалася крізь покоління. Вілла, яка в дитинстві була недосяжною, у дорослому віці стала для Пільха об'єктом відвідування. Повертаючись у ці місця, він писав: «Я ніби вперше ступаю в ті краї, як турист, що лише тепер їх відкриває» [6]. Письменник зауважує, що в сучасному просторі події й люди залишаються лише у спогадах, а на їх місці «йде легкий сніг, а працівники міста обрізають гілки бензопилою» [там само].

У літературному просторі Вісли, що його відтворював Пільх у своїх щоденниках і есеях, важливим об'єктом, окрім вілли «Затишок», є Віслінський замок. Замок, який нині є резиденцією президента Польщі, було зведено на місці старого замку Габсбургів, який згорів у 1927 році за загадкових обставин. Нова будівля, побудована у 1930-х для тодішнього президента Ігнація Мосціцького, стала гордістю Вісли, а згодом була місцем відпочинку партійних діячів. Після 1989 року віслінці прагнули повернути замкові його політичну роль, і, хоча Лех Валенса не погодився на це, Олександр Квасневський був у захваті від замку та вирішив його відновити, що знову надало резиденції значення національно-політичного символу [34].

Зміни у Віслі торкнулися не лише домашніх околиць, а й громадських місць, формуючи сучасний образ міста. Ці зміни Пільх зауважував з іронією: численні лижники в яскравих костюмах асоціювалися йому із зовнішнім світом, що втручався у приватні спогади дитинства. Він із жартівливою сумішшю ностальгії та самоіронії згадував, як Вісла змінилася завдяки зростаючій популярності лижного спорту та особистості Адама Малиша.

Так само важливі повернення до рідних країв як в уяві, так і фізично: Пільх зазначав, що читає тижневик «Голос Тешинської Землі» завдяки «турботливості редакції, яка щотижня, з регулярністю, забезпечує мене примірником» [35]. Образи Вісли, накладені на нову перспективу життя в інших містах, залишаються в пам'яті автора й відроджуються у текстах, додаючи їм особливої глибини та присутності спогадів, що роблять їх одночасно інтимними та універсальними.

Серед особистостей, які стали для Пільха джерелом натхнення, особливе місце займає його бабуся, яку він часто згадує у своїх творах. Філософія життя, зосереджена на стабільності та стриманості, заклала основу для його розуміння моральних і культурних цінностей, які він згодом втілював у своїй літературі [28]. Також, як зазначає Пільх у бесіді з Кшиштофом Маслоном, його бабуся була «символом стійкості та моральності у світі, що постійно змінювався», і цей образ з'являється в його прозі як уособлення сили особистості. Бабуся Пільха уособлює форму непохитної моральної позиції, що зберігає особистість навіть у часі політичних та соціальних змін [33].

Становлення Пільха як письменника було збагачене його літературними й інтелектуальними зв'язками з краківським середовищем, зокрема з такими постатями, як Броніслав Май та Мар'ян Сталя, які були частиною інтелектуальної еліти Кракова [3]. На філологічному факультеті Ягеллонського університету, де Пільх навчався після переїзду з Вісли, він познайомився з літературною спадщиною таких постатей, як Вітольд Гомбрович та Бруно Шульц, які суттєво вплинули на нього [6]. Критики відзначають, що Гомбровичева іронія й акцент на культурному аутсайдерстві стали орієнтиром для Пільха у створенні його власного стилю. Окремі аспекти його творчості, зокрема схильність до іронічного і водночас проникливого аналізу польської правди, є відгуком на творчі концепції Гомбровича та Шульца [9].

Іншим місцем у становленні Пільха була його робота в журналі «Tygodnik Powszechny», де він публікував свої статті та фейлетони. Саме тут Пільх отримав

можливість експериментувати з формою та змістом своїх текстів, розвиваючи особливу, водночас іронічну й споглядальну манеру письма. Його роботи в журналі здобули популярність серед читачів, завдяки чому він швидко став впізнаваною фігурою в літературних колах [10]. У своїх статтях для цього часопису Пільх аналізував суспільні й політичні питання, звертаючи увагу на абсурдність та лицемірство в державних структурах. За словами Павла Урбаняка, «Tygodnik Powszechny» став для Пільха «платформою для самовираження», що дозволило йому відкрито висловлювати свою позицію щодо культурних і політичних реалій [11].

Значний вплив на Пільха мали його колеги та краківська інтелігенція, які підтримували та надихали його на експерименти з формою та стилем, а також заохочували до розвитку сатиричних елементів у його творах. Краківське коло літераторів допомогло йому вибудувати свій неповторний стиль, де філософські роздуми переплітаються з дотепним, часто саркастичним поглядом на сучасне життя. Водночас політичний тиск тих часів загартував його як публіциста та письменника, навчивши використовувати іронію для вираження критичного ставлення до влади та суспільства [29].

Значний вплив на Пільха справили і його колеги з редакції, серед яких були літературні критики та автори, що поділяли його скептичне ставлення до суспільних норм. Робота в часописі «Tygodnik Powszechny» допомогла йому сформувати особистий стиль, який характеризується гострою іронією, підкресленою індивідуальною дистанцією до навколишнього світу. Це спонукало Пільха до створення героїв, які втілюють концепцію аутсайдерів у суспільстві, що живуть, балансує між особистими ідеалами та соціальними очікуваннями [25].

Проза Пільха демонструє здатність до тонкої самоіронії та глибокого проникнення в природу людських слабкостей. На творчий розвиток письменника вплинув також досвід роботи з редакціями незалежних журналів, де він зміг експериментувати з більшими формами публіцистики й сатири, що пізніше

перейшло і в його прозові твори [26]. Як стверджує критик Кшиштоф Уніловський, Пільхова проза характеризується як «безжальна правдивість», що дозволяє авторові створювати образи, які глибоко розкривають не лише індивідуальні, а й соціальні дилеми сучасності [27].

Отож початок творчого шляху Єжи Пільха формувався під впливом його соціокультурного оточення, а також особистих зв'язків з інтелектуалами Кракова та редакційною роботою, що надала йому можливість експериментувати та розвивати свій унікальний літературний стиль. Співпраця з часописом «Tygodnik Powszechny» стала важливим етапом, на якому Пільх відшліфовував своє мистецтво фейлетону, завдяки чому його погляд на реальність набув характерної гостроти та іронії. Оточення культурних діячів Кракова сприяло не лише його розвитку як письменника, а й формуванню соціальної критики, яка стала основною рисою його творчості. Саме в цьому середовищі Пільх почав створювати свої характерні багатопланові тексти, в яких він поєднував гумор з філософськими роздумами та став майстром сатиричного зображення дійсності.

РОЗДІЛ II. Домінанти автобіографізму та іронії у текстах Єжи Пільха

2.1. Ключовий Роман «Pod Mocnym Aniołem»

Роман «Під могутнім янголом» («Pod Mocnym Aniołem») [43] Єжи Пільха є вагомим внеском у польську літературу, відображає складний зв'язок між залежністю, спокутою та прагненням кохання. Опублікований у 2000 році, цей роман був визнаний великим твором Пільха, отримавши престижну літературну премію Nike у 2001 році – найповажнішу літературну премію Польщі. Згодом відомий режисер Войцех Смаржовський екранізував цю історію у фільм, який отримав схвалення критиків у 2014 році, у головній ролі головного героя якого

зіграв Роберт Вецкевич. Цю роль можна порівняти з потужною присутністю Жана Габена у французькому кіно.

Структура роману, суміш поетичних роздумів та абсолютного реалізму, розгортається як сповідальна розповідь Єжи – персонажа, чия боротьба з алкоголізмом відображає відчай і розпад. Єжи – інтелектуал та письменник, зображений як людина глибокого таланту, але його життя затьмарене нездатністю вирватися з лещат залежності. Кожен запій повертає його до знайомої детоксикаційної клініки, де він циклічно проходить детоксикацію та реабілітацію, щоб знову впасти в алкоголь одразу після звільнення. Циклічність його боротьби підкреслюється частими візитами до бару «Pod Mocnym Aniołem» – місця іронічного та трагічного, оскільки воно є водночас його святинею та в'язницею.

Однією з центральних тем роману є складний зв'язок головного героя з літературою як притулком і прокляттям. Пільх, хоч і охоплений залежністю, ніколи не втрачає здатності «мислити повними реченнями». У реабілітаційній клініці він спрямовує цю здатність на допомогу іншим пацієнтам, створюючи примарні завдання для їхніх сеансів терапії, часто пишучи твори, які інші уявляють як свої власні під час групової терапії. Цей акт писання відображає його стійке, хоча й хитке, уявлення про свою особистість як письменника й філософа.

Роман Єжи Пільха «Pod Mocnym Aniołem» ілюструє внутрішнє життя головного героя – людини, заповненої циклічними буднями алкоголізму, переплетеними з моментами туги, романтичної ідеалізації та, зрештою, постійної боротьби з особистим відчаєм. У цьому романі Пільх поєднує лірику та гротеск, створюючи атмосферу, яка змінюється між ясними роздумами та сюрреалістичними, п'яними уявами. Одержимість головного героя таємничою жінкою у жовтій сукні втілює його прагнення до кохання та краси. Це наскрізна тема у романі Пільха та ключовий елемент внутрішнього ландшафту персонажа.

Спочатку герой описує моменти, що передували зіткненню з членами мафії та поетесою Альбертою Лулай, розмірковуючи про те, як його вивели зі стану

алкогольного сп'яніння та змусили допомогти у публікації її віршів. Цей сюрреалістичний епізод служить порогом між його інтроспективними роздумами та хаотичним зовнішнім світом, символізуючи агресивну реальність, яка руйнує його життя, повне пияцтва та споглядання. Пільх використовує гумор й абсурд у зображенні вимог мафії, готуючи основу для оповіді, яка коливається між смішним і трагічним.

Зосередженість головного героя на жінці в жовтому вбранні, яку видно з вікна дванадцятого поверху, додає ознак сновидіння. Ця жінка втілює ідеал головного героя про «останнє, смертельне кохання», остаточний романтичний порятунок, який, як він фантазує, міг би викупити його зі шляху самознищення. Це захоплення зображено з відчуттям терміновості та гострого бажання зв'язку, підкреслюючи його прагнення до кохання, яке могло б підняти його над буденним існуванням. Пільх складно створює цю сцену з посиланнями на навколишній ландшафт, спираючись на погляд головного героя згори, щоб створити символічну відстань між ним та об'єктом його прихильності. Завдяки цьому зображенню Пільх не лише підкреслює ізольованість персонажа, але й вловлює універсальну тугу за недосяжним ідеалом.

Відсилання до чеського саксофоніста Фелікса Словачека та запаморочлива мелодія «Де ти, пташечко, гніздо звила?» підкреслюють меланхолію головного героя. Мелодія, що повторюється, слугує саундтреком до його дня, стаючи відображенням його емоційного стану – циклу швидкоплинного щастя та постійного горя. Вибір Пільха вставити цей конкретний музичний твір збагачує оповідь шаром культурної інтертекстуальності, припускаючи, що мистецтво, як і кохання, може запропонувати миттєвий відпочинок від відчаю. Однак те, що головний герой повторює цю мелодію, також натякає на те, що він потрапив у рутину, оскільки він не може звільнитися від своїх моделей поведінки.

Багатою поетичною мовою Пільх представляє світ, побачений з висоти квартири на дванадцятому поверсі, вловлюючи красу та меланхолію літнього дня,

який спостерігає головний герой. Такі деталі, як річка, горизонт, зображення бджіл і метеликів над пивними келихами в таверні «П'яст», сплітають емоційний пейзаж, протиставляючи замкнутість головного героя та жвавість життя навколо нього. Проза перетворює ці спостереження на символи ідеалізованого життя, від якого головний герой відчуває себе відірваним, і кожне видовище посилює його усвідомлення того, що він сприймає як непереборну прірву між своїм життям і навколишнім світом.

Пільх далі розвиває внутрішній конфлікт головного героя через його уявний діалог із жінкою в жовтій сукні. Він уявляє, як зізнається у своїх почуттях, і, на його думку, цей вчинок буде сприйнятий швидше розвагою, ніж страхом. Його фантазія ілюструє його бажання, щоб його сприймали не як загрозу, а як поціновувача краси, уявлення, яке узгоджується з його романтичним сприйняттям кохання. Однак він повністю усвідомлює неможливість діяти за цим імпульсом, розуміючи соціальні норми та можливі непорозуміння, які можуть виникнути, якщо він переслідуватиме її. Це самоусвідомлення розкриває пастку головного героя не лише його алкоголізмом, але й нездатністю подолати прірву між своїми бажаннями та реальністю.

Зрештою, головний герой Пільха – це персонаж, який потрапив у трагічну петлю, вічно витаючи між потребою спокути та повторюваними невдачами. Голос розповіді, відтінений одночасно іронією та пафосом, підсилює глибину його відчаю, фіксуючи конфлікт між його інтелектуальними здібностями та фізичними обмеженнями, накладеними на його залежність. Його визнання того, що «ніхто, навіть Святий Дух, не може змінити хід подій», свідчить про примирений фаталізм, що його доля вирішена, попри його швидкоплинні надії на зміни.

Мова Пільха, пронизана яскравими образами та культурними посиланнями, малює переконливий портрет людини, яка постійно шукає невловний порятунок. Його описи світу згори, нав'язливе відтворення мелодії на саксофоні та зосередженість на недосяжній жінці – усе це сприяє створенню атмосфери

екзистенційної туги. Таким чином Пільх створює розповідь, яка резонує як на особистому, так і на універсальному рівнях, спричиняє співчуття читача до персонажа, який, попри свої недоліки, символізує людську боротьбу за красу, зв'язок і мету серед хаосу життя.

Серед боротьби із залежністю Єжи найбільше прагне кохання, яке могло б вийти за межі його циклу самознищення. Переслідуваний образом таємничої жінки в жовтій сукні, він чіпляється за надію, що остаточне, спокутне кохання може запропонувати йому порятунок. Ця жінка – швидкоплинна присутність у його житті – символізує ідеалізовану втечу від його похмурої реальності. У захопливому варіанті оповіді Пільх повертається до цього мотиву у своєму пізнішому творі «*Moje pierwsze samobójstwo*», де жовта сукня знову з'являється, поєднуючи теми в його літературному всесвіті та натякаючи на невпинну надію головного героя на зв'язок, навіть попри постійний відчай.

Стиль оповіді роману «*Pod Mocnym Aniołem*» коливається між гротескним і ліричним, залучаючи читачів у світ, де співіснують екзистенціальне страждання та гостра рефлексія. Зображення алкоголізму Пільхом є безжальним і грубим, викликає водночас жаль і жах, коли він описує падіння головного героя до майже повної деградації. В одному уривку Єжи Пільх пригадує сорокаденний запій, під час якого він майже повністю відірвався від реальності, його оточення розкладалося навколо нього, коли він усе далі ковзав у забуття. Цей образ перегукується з біблійним посиленням на сорок днів і ночей, але замість подорожі трансформації чи оновлення він означає подорож углиб самознищення.

Упродовж роману Пільх ставить більше запитань, ніж дає відповідей, залучаючи читачів до серії екзистенціальних запитань, що нагадують твори Достоевського. Питання свободи волі, особистої відповідальності та пошуку сенсу у, здавалося б, байдужому всесвіті вплетені в роздуми Єжи. Ці «прокляті питання» підносять розповідь за межі простого зображення залежності до ширшого філософського дослідження людського стану. Головний герой Пільха нарікає на

свою покору алкоголеві, жінкам і мові, розглядаючи їх як сили поза його контролем, які формують і, зрештою, ув'язнюють його. Це відчуття контролю власних бажань і пороків утворює серцевину трагічного виміру роману.

Мова Пільха у романі «Pod Mocnym Aniołem» є таким же персонажем, як і сам Єжи. Промовистий, майже поетичний голос головного героя різко контрастує з безрадісністю його існування. Він розмірковує про свою здатність виражати себе «у високому стилі» як про дар і прокляття. Цей літературний стиль, глибоко пройнятий дотепністю та іронією, є частиною характерного голосу Пільха, що поєднує високу літературну майстерність із сирими, інтуїційними елементами світу його героя. Сам Пільх коментував цю подвійність в інтерв'ю, зазначаючи, що мова служить і рятівним колом, і пасткою для тих, як його герой, хто потрапив у пастку власного красномовства.

Роман «Pod Mocnym Aniołem» також заглиблюється в культурну та літературну історію Польщі, зокрема її складні стосунки з алкоголем. Пільх спирається на давню традицію польської літератури, яка зображує пияцтво не просто як ваду, а як символ людської боротьби за сенс і зв'язок. Алкоголь служить мотивом, який є водночас глибоко особистим для Єжи та історично резонансним у польській культурі, відображаючи амбівалентність суспільства, де пияцтво є одночасно спільною діяльністю та втечею до самотності. Через цю призму Пільх різко критикує романтизоване уявлення про «митця, що страждає», викриваючи саморуйнівну реальність, що стоїть за цим тропом.

Відкритий кінець роману залишає читачам надію, що Єжи Пільх все-таки може уникнути своєї низхідної спіралі. Однак письменник опирається наданню остаточного рішення, натомість запрошує читачів поміркувати, чи можливе справжнє щастя й спокута для людини, яка так глибоко заплуталася у власних пороках. Двозначність цього висновку підсилює екзистенціальні теми, які пронизують роман, припускаючи, що боротьба між відчаєм і надією ніколи не може бути повністю вирішена.

У ширшому контексті польської літератури роман «Pod Mocnym Aniołem» вирізняється не лише непохитним зображенням залежності, але й своєю екзистенціальною глибиною та літературною майстерністю. Вплив роману посилився завдяки його екранізації Войцехом Смаржовським. Адаптація Смаржовського зберігає сиру інтенсивність прози Пільха, вловлюючи як похмуру реальність, так і швидкоплинну красу, які характеризують подорож Єжи П. Завдяки потужній грі Вецкевича боротьба головного героя стає дзеркалом для власних зіткнень глядачів із поразкою, стійкістю та пошуком сенсу.

Роман «Pod Mocnym Aniołem» Єжи Пільха – це не лише оповідь про особисту трагедію, але й глибоке дослідження людської природи та тих невидимих сил, які керують нами в моменти слабкості та надії. Пільх використовує історію головного героя, охопленого алкоголізмом і постійною боротьбою за свободу від залежності, як метафора для осмислення ширших екзистенційних питань. Цей роман є прикладом того, як література може поєднувати особистий досвід автора з універсальними темами, що резонують у серцях читачів.

Оповідь у романі нагадує психотерапевтичний сеанс, де головний герой – алкоголік, який поступово розкриває свої думки, переживання та сумніви.

Крім того, роман «Pod Mocnym Aniołem» є чудовим твором для розуміння польської культури та національного характеру, адже Пільх розширює питання, які перегукуються з багатовіковими стереотипами, історичними травмами та соціальними реаліями польського суспільства. Через алкоголізм герой Пільха демонструє тему розпачу, викликаного історичними невдачами й неможливістю досягти омріяного «світлого завтра», що характерно для польської колективної свідомості.

На рівні стилю та форми Пільх створює особливий наратив, у якому поєднуються елементи реалізму та символізму, доповнені гострою іронією та тонким гумором. Це робить твір не тільки літературним текстом, а й шедевром, у

якому форма та зміст ідеально поєднані. Роман водночас і виражає свою поетичність, і шокує відвертістю, зрештою, резонує далеко за межі свого сюжету. Це твір, який розкриває тендітну межу між відчаєм та надією, є філософським роздумом про природу людського світу. Пільх майстерно зображує суперечності, притаманні людині, торкаючись таких складних тем, як кохання, смерть, залежність і пошуки сенсу.

2.2. Іронія й демонізація буденності: роман «Wiele demonów»

Роман Єжи Пільха «Wiele demonów» (у перекладі «Бездня демонів») [44] демонструє авторський талант поєднувати абсурд з містикою, іронію з трагедією, буденність з надприродним. Основою сюжету є життя маленького містечка Сігла на Сілезії, яке стає своєрідним мікрокосмосом, де зіштовхуються віра та сумніви, страхи та забобони, демонізм та щоденні людські турботи. У світі, створеному Пільхом, містичне не є екзотичним відступом від реальності, навпаки, воно глибоко вкорінене в буденності героїв, перетворюючи їхнє життя на химерну фантасмагорію.

У романі немає чіткого головного героя, адже він, у певному сенсі, є самою суттю містечка Сігла, а ще точніше – колективним підсвідомим його мешканців. Усі персонажі, від поштаря-пророка Фридерика Мойчека до дочок пастора Мрака, стають носіями певних демонів – людських страхів, забобонів і психологічних травм. Ці демони є як індивідуальними, що постають із власним досвідом персонажів, так і колективними – народженими традиціями й релігійними поглядами, що підсилювалися суспільними нормами та страхом перед невідомим.

«Wiele demonów» Єжи Пільха – це роман, який не тільки захоплює інтригою та співпереживанням героям, але й заглиблюється у філософські та екзистенційні теми. Роман створює майже відчутну атмосферу та місце – польське містечко

Сігла в 1950-х роках, населене здебільшого лютеранами, які живуть у світі вірувань, забобонів і власних страхів. Пільх майстерно поєднує стилі та настрої: від детективної напруги до сарказму, від містики до філософської роздумливості, що перетворює читання на глибокий і багат шаровий досвід.

Цей роман можна порівняти з магічним реалізмом, і не випадково зіставляють Сіглу з Макондо зі «Ста років самотності» Маркеса. Як і в Маркеса, місто в Пільха – це не просто декорація, а колективний герой зі своїм духом, минулим, віруваннями й забобонами, які сплітаються у фантастичну тканину оповіді. Сігла – це місце, де реальність і вигадка зливаються, де буденність стає місцем зустрічі з демонами, які, словами Пільха, живуть у кожному з нас.

Одним із головних сюжетних мотивів є загадкове зникнення Олі Мрак – доньки місцевого пастора. У пошуках розгадки цієї загадки Пільх не поспішає з відповідями, натомість заглиблюється у внутрішній світ героїв, розкриваючи їхні найпотаємніші страхи й сумніви. Зникнення Олі знову стає приводом для місцевих мешканців поринати в дискусії про віру та її випробування, про життя і смерть, про зло, що причаїлося в людській душі. Це стає нагодою для пастора Мрака та інших жителів міста заглибитися у свої страхи, що залишилися в їхніх серцях, додаючи історії майже міської атмосфери.

Крім теми релігійного фанатизму, Пільх майстерно вплітає у твір елементи іронії та абсурду, демонструючи, як щоденне життя в містечку може бути одночасно і жахливим, і смішним. Герої роману мають своїх власних демонів – зневіру, стурбованість, відчай, які стають символом боротьби людини з собою. Часто Пільх грається з нашими очікуваннями, додаючи комічні епізоди, що контрастують з трагічними, наприклад, сцену над труною пана Взмужека, де родичі не можуть її винести з дому. У цих моментах автор підкреслює абсурдність людського буття, що змушує читача сміятися й водночас задуматися над крихкістю та непостійністю життя.

Не обмежуючись лише описом побутових звичаїв та загадок, Пільх вдається до детальних зображень містичних і незрозумілих явищ, що начебто притаманні життю Сігли. Серед цих явищ – видіння пастора Мрака, який вірить у змову демонів проти його родини, або незрозумілі зустрічі з людиною у чорному одязі, яка начебто приносить біду в кожен дім, де з'являється. Кожен з цих епізодів несе в собі метафору людської тривоги перед тим, що неможливо досягнути й контролювати. Це занурює роман в атмосферу загадковості, де кожна подія, навіть звична, набуває особливого значення.

Мова Пільха вирізняється яскравим стилем, багатим на образність і культурні алюзії. Він одночасно делікатний і безжальний у своїх спостереженнях, показуючи героїв такими, якими вони є: вразливими, сповненими протиріч і слабкостей. Через них автор доводить, що головна загроза для людини – це вона сама, її внутрішні демони, що не дають спокою і стають основною перешкодою до щастя. Роман, хоча й не пропонує простих відповідей, вимагає замислитися над людською природою, і саме в цьому, мабуть, його головна цінність.

Особливу роль у романі має іронія, яка допомагає Пільхові майстерно передавати абсурдність характерів героїв. Завдяки іронії буденність перетворюється на свій рідний театр абсурду, де кожен вчинок має як звичний, такий і сприйнятий сенс, підкреслений міфологічними алюзіями та містичними елементами. Герої роману часто схильні до іронічного висловлювання, сповненого критичного погляду на власну віру й життя, що створює комічний ефект і водночас змушує задуматися про глибші екзистенційні питання. Пільх грається з нашими очікуваннями, посилюючи відчуття того, що людина, при всій спробі зрозуміти світ, все одно залишається самотньою й невпевненою у великому всесвіті.

Абсурд у романі стає ще одним способом дослідження людської природи. Наприклад, образи дочок пастора Мрака, які вважаються втіленням мудрості й праведності, часто використовують для іронічного осмислення релігійних догм і соціальних норм. Їхні персонажі нагадують міфічних пророків і «закладниць

кінця», які самі стають джерелом страху і сумнівів для мешканців Сігли. Зникає одна з дочок пастора, і це стає каталізатором подій, що розгортаються в стилі трилера з глибокими релігійними й культурними алюзіями.

Містика у творі не просто підсилює сюжет, вона дозволяє Пільхові зобразити буденність через призму надприродного. Сільська спільнота живе в стані постійної настороженості, ніби межі між реальним і потойбічним світом ось-ось зникнуть. Через це життя на межі двох світів Пільх зображує соціальну реальність Польщі минулого століття, з її суворими пуританськими традиціями та підсвідомими страхами. Так, символічне зображення пожежі, що охоплює драбину над Чанторією, стає метафорою нестабільності буття й внутрішніх конфліктів.

У романі також відчувається глибокий вплив літературної традиції, зокрема, стилістичні паралелі з романом «Сто років самотності» Габрієля Гарсія Маркеса. Сігла в уявленні Пільха – це своєрідне польське Макондо, місто, де реальність і магія переплітаються, а буденність стає місцем зустрічі з демонами. Ця літературна подібність підсилюється образом Сігли як замкнутої, але водночас відкритої до впливів спільноти, де кожна подія набуває міфічного значення.

Однак Пільх не залишає своїх героїв у безвиході. Попри весь песимізм і темряву, що охоплюють мешканців Сігли, роман дає їй крихту надії – через силу слова, яка дає можливість пояснити світ через розповідь. Велика література, словами Пільха, не повинна зводити людину до відчаю. У романі «Wiele demonów» література виступає як форма порятунку, що дає можливість осмислити абсурдне й знайти своє місце у світі, де більше запитань, ніж відповідей [45].

У романі «Wiele demonów» іронія й містика переплітаються, створюючи унікальний літературний світ, де буденність набуває демонічних й абсурдних рис. Пільх майстерно розвиває свою концепцію буденності, яку одночасно населяють як реальні люди, так і метафоричні демони. Ці демони – не просто надприродні істоти, а уособлення людських страхів, непевностей та прагнення знайти сенс у хаосі життя.

Іронія у романі стає інструментом, за допомогою якого Пільх демонструє складність і неоднозначність людської природи. Наприклад, відомий випадок, коли герої намагаються винести труну з тілом покійного, але вона не проходить у двері, перетворює трагічну ситуацію у гротескну, що символізує абсурдність смерті та життя. Пільх використовує цей прийом, щоб підкреслити абсурдність людського існування, яке часто не має відповіді на найбільш фундаментальні питання: «to akt niewiary w jakąkolwiek atrakcyjność tamtego świata» – описує він ситуацію, підкреслюючи відсутність метафізичної сутності за межами фізичного світу.

Демони, про які йдеться у творі, символізують як зовнішні, так і внутрішні конфлікти персонажів. «Demony nasze historie opowiadają», – пише Пільх, натякаючи на те, що ці демони – наші власні страхи, комплекс неповноцінності, невирішені конфлікти, які є частиною повсякденної реальності. Автор ненав'язливо пояснює, що ці демони не існують поза людським сприйняттям, це ми самі є тими демонами, що населяють наш світ.

Містечко Сігла, де відбуваються події роману, є не лише географічною точкою, а й символом духовної замкнутості та своєрідного мікрокосмосу. Як зазначає Пільх, тут кожен герой є частиною загальної свідомості містечка, яке переживає свої страхи та надії, відображені у темних сторонах людської душі. Іронія допомагає Пільхові створити атмосферу, де межі між реальністю й потойбіччям розмиваються, і де кожен герой знаходиться в стані постійної боротьби з власними страхами.

Символічне зникнення Олі, однієї з дочок пастора Мрака, стає центральною подією, яка руйнує стабільність громади. Містика й буденність переплітаються, коли жителі Сігли намагаються зрозуміти її зникнення, що веде до внутрішнього хаосу в мікрокосмі містечка. Пільх використовує цей сюжетний поворот, щоб підкреслити постійне зіткнення людей з невідомістю, де «trumienna gama» стає символом неминучості смерті.

Особливістю стилю Пільха є також парадоксальне ставлення до реальності: він обирає розповідати історії, які балансують на межі можливого й надприродного, а іронія стає ключовим елементом, який дозволяє йому заглибитись у сутність людської душі. «Będziemy żyć dalej, ponieważ żyć trzeba», – говорить один з героїв, натякаючи на приреченість людського існування, що, попри всю абсурдність, залишається невіддільною частиною людської природи.

Іронія в романі «Wiele demonów» стає засобом для глибокого осмислення буття. Вона допомагає читачеві прийняти відсутність чітких відповідей на питання про сенс життя і смерті, одночасно вказуючи на те, що ми самі є творцями своїх страхів і надій. Пільх майстерно створює атмосферу, де кожен герой, кожна подія і навіть кожна деталь мають символічний зміст, який дозволяє побачити життя як нескінченну боротьбу з демонами, що є частиною нашого буття.

Роман «Wiele demonów» можна вважати своєрідною казкою для дорослих – унікальною сумішшю реальності та фантастики, трагедії та гумору, містики та буденності. Пільх створює простір, де читачі мають можливість поринути в атмосферу, сповнену не лише загадковості, але й філософського роздуму над власними страхами, надіями та внутрішніми переживаннями. Демони, що живуть на сторінках роману, – це не лише метафізичні сутності чи алегорії; вони віддзеркалюють потаємні бажання й страхи, приховані в кожній людській душі.

Книга спонукає до глибокого самоаналізу: через образи персонажів, їхні діалоги та внутрішні монологи Пільх відкриває перед нами фундаментальні аспекти людської природи. У цьому й полягає майстерність автора – у вмінні розкрити складну природу людини, яка одночасно шукає й боїться істини. Дає можливість поглянути на страх, віру, любов і смерть крізь призму буденних подій, розкриваючи цінність цих відчуттів у контексті загальної мозаїки життя.

Роман «Wiele demonów» ставить перед читачем складні питання, зокрема про те, як знаходити баланс між буденністю та прагненням до чогось вищого, надзвичайного. Цей роман – не просто історія про вигаданих персонажів у

віддаленому польському містечку, це глибоке дослідження людської душі, її прагнення до вічності, а також її здатність знаходити надію навіть у найтемніших куточках своєї свідомості. Пільх створив текст, де кожен зможе знайти для себе не тільки цікаву історію, а й відчутти присутність вічних істин, які перетинаються з буденністю та надають їй нового змісту.

2.3. Старість і кохання: самоіронія та екзистенційна тривога в романі «Zuza, albo czas oddalenia»

У романі «Zuza, albo czas oddalenia» Єжи Пільх підходить до теми любові й старіння з віртуозністю та відвагою, створюючи своєрідний філософсько-еротичний трактат, у якому фігурує екзистенційний досвід життя. Замість традиційної меланхолії чи суму за молодістю, він створює іронічний і часто зухвалий портрет старшого чоловіка, який намагається знайти себе у стосунках із Зузою, молодою жінкою, котра працює повією. Пільх описує героя, який перебуває на порозі екзистенційної кризи, прагнучи розкрити сутність кохання, яке вже не може бути таким же безтурботним і романтичним, як у молодості, натомість набуває трагічного відтінку кінцевості.

Роман відображає старість як етап, коли кохання набуває іншого смаку: воно вже не тільки про молодечу пристрасть, але й про глибше розуміння себе та інших, і відображає іронічну спробу героя жити повноцінно, попри фізичні та душевні обмеження. Пільх, використовуючи іронію та самоіронію, показує, що в такому коханні старша людина відкриває для себе нові грані насолоди, страждання, спокуси й екзистенційного страху перед самотністю. Зуза стає для героя не просто об'єктом бажання, а символом його юності, його нездійснених ілюзій та мрій, які в реальності підміняються фізичною близькістю, а не духовним злиттям. Прагнучи володіти цією жінкою, герой водночас усвідомлює й свою

обмеженість: між ними, зважаючи на вікову різницю, завжди буде існувати нездоланна дистанція, яка перетворює їхні стосунки на мікрокосм глибокої, але водночас болісної ілюзії [46].

Зустрічі з Зузою стають для героя дзеркалом його минулого, змушуючи його пригадувати моменти молодості, перше кохання, перші невдачі, відчуття фізичної сили й емоційної вразливості. Він ніби опиняється між спробою пережити щось нове й страхом втратити те, що має, створюючи певний парадокс самозречення й бажання. Це кохання, яке приносить одночасно насолоду та біль, змушує героя замислитися над сенсом існування, над тим, що робить життя повноцінним навіть у старості, коли перспективи здаються обмеженими.

Важливим аспектом роману є тонка критика суспільства та його норм: Пільх кидає виклик загальноприйнятим уявленням про любов і сексуальність у літніх людей, зображуючи старість не як кінець, а як початок нового екзистенційного пошуку. Він розглядає любов як акт бунту проти стереотипів та обмежень, як спосіб виразити себе й пережити нові емоції, навіть якщо це любов до когось, хто стоїть на соціальному маргінесі. Пільх зображає кохання як шлях до самопізнання, що набуває особливої значущості в умовах старіння, коли життя здається надто коротким, щоб утримуватися від власних бажань і почуттів.

Герой роману свідомий своєї гротескності та комічності в очах оточення, і це свідчення його самоіронії та іронічного погляду на стосунки з молодою коханкою, яка викликає у нього як ревності, так і глибокі емоції. Ці дві паралельні емоційні лінії – прагнення володіти й страх втратити – стають центральною точкою конфлікту, що змушує його замислюватися про неминучість смерті й кінцевість людських почуттів. Водночас Пільх уміло балансує на межі між екзистенційною філософією та іронічною критикою того, як суспільство ставиться до пристрасті у літньому віці.

Книга стає відвертою сповіддю про тілесність та еротизм, що приваблює не тільки молодих, але й літніх людей, які не готові втратити цей аспект життя. У

контексті загальної самоіронії Пільха, яка перегукується з творами Набокова та Буковські, роман стає сміливою відповіддю на сучасну тенденцію моральної гомогенізації, коли правильним вважається лише те, що прийнято більшістю. Герой Пільха, з одного боку, прагне бути правильним, а з іншого, вперто чинить опір соціальним очікуванням, що додає розповіді особливої глибини.

Роман «Zuza, albo czas oddalenia» – це одночасно освідчення в любові й виклик суспільним стереотипам, історія про силу почуттів і страх перед кінцем життя. У загальному підсумку, Пільх демонструє, що любов та сексуальність не мають вікових обмежень, що самотність та відчай можуть супроводжувати нас протягом усього життя, незалежно від того, скільки нам років. Іронічна, трагічна та прониклива, ця книга залишається важливим твором про людські почуття, що не знають меж ані часу, ані умовностей.

Пільх уміло балансує між висвітленням буденного життя літньої людини, яка пристрасно закохалася в молоду жінку, та багат шаровими роздумами над сенсом буття. Він звертає увагу на емоційні переживання й страхи, які супроводжують цю пристрасть, водночас намагаючись заглянути глибше у внутрішній світ свого героя – чоловіка, який у своїй шістдесят, попри все, прагне втілити не лише фізичні, але й духовні мрії.

У романі «Zuza, albo czas oddalenia» старість виявляється не стільки фізичним станом, скільки екзистенційним процесом, що супроводжується глибокими сумнівами, постійною самоіронією та, часом, болісною ностальгією. Пільх акцентує на тому, що герой, попри свою фізичну слабкість і захворювання (хвороба Паркінсона), відчуває пристрасть з такою самою інтенсивністю, як у молодості. Його кохання до молодої повії Зузи – це не лише прагнення фізичної близькості, а й глибока потреба у співчутті, розумінні, можливо, навіть у порятунку. Ця пристрасть, вочевидь, абсурдна й не має майбутнього, однак саме її абсурдність надає сенсу життя героєві, змушуючи його відчувати себе живим, хоча він і розуміє кінцівку своєї історії.

Самоіронія Пільха віддзеркалюється в усьому романі. Герой не намагається ідеалізувати себе чи свої почуття, навпаки, він свідомий своєї слабкості, смішності, можливо навіть жалюгідності. Водночас Пільх уникає осуду або драматизації, замість цього надаючи голос своєму герою, який з іронією та гірким гумором приймає свою залежність від молодшої жінки. Він розуміє, що його почуття може здаватися стороннім смішним або абсурдним, однак для нього воно стає вищою формою кохання, втіленням його нездоланного бажання жити повноцінним життям до самого кінця.

Пільх розкриває кохання як останній виклик для свого героя, який дозволяє йому відчувати себе справжнім, хоча його пристрасть і не має майбутнього. Закоханість у молодшу жінку – це не стільки спроба повернути молодість, скільки спроба зберегти живий інтерес до життя. Старість у романі стає тлом для роздумів про минуле й невідворотність майбутнього, де фізичне існування постає своєрідним обмеженням, якому протиставляється сильне бажання кохати й бути коханим. Ревнощі, які переслідують героя, парадоксально втішають його, оскільки стають доказом живих почуттів.

Велика частина роздумів героя Пільха обертається навколо самотності. Роман «Zuza, albo czas oddalenia» акцентує на самотності як на незмінному супутникові старості. Закоханість у Зузу стає своєрідним захистом від екзистенційного жаху перед життям без сенсу. Пільх майстерно підкреслює, що для його героя не так важливо, чи відповідає йому Зуза, як сам факт, що він має заради кого жити й заради кого страждати. Це кохання – втеча від самотності, від страху перед порожнечою, з якою герой зустрічається щоразу, коли залишає її.

Еротичний аспект роману є невіддільною частиною історії кохання. Пільх, попри відвертість описів, зберігає дистанцію та іронічний погляд, розглядаючи сексуальність як частину людської природи, яка не піддається контролю навіть у старості. Для героя кохання до Зузи – це більше, ніж бажання володіти нею фізично, це потреба в емоціях, яких він давно не відчував, потреба в адреналіні, у

підтвердженні того, що він усе ще здатний до живих, хоча й болісних почуттів. Пільх майстерно балансує між ліричністю та іронією, змушуючи читача бачити в еротичі як високе, так і приземлене, що надає творові особливої глибини та багатозначності.

У романі підноситься тема кінцевості, де старість постає як етап перед невідомим. Пільх показує, як усвідомлення смерті впливає на сприйняття життя, посилюючи тривогу героя й надаючи йому сміливості для останнього почуття. Закоханість стає способом втечі від неминучого й дає героєві надію, хоча й примарну, на порятунок. Замість примирення зі смертю він вибирає боротьбу – через кохання, через пошук сенсу у повсякденності, через іронію й самоіронію.

Пільх майстерно поєднує трагічність з іронією, не дозволяючи читачеві зупинитися лише на одному сприйнятті історії. Книга водночас смішна й глибоко сумна, оскільки зображає життя людини на межі смерті та нової надії. Саме в цьому парадоксі розкривається унікальність роману – кожен герой, кожна деталь, кожне слово випромінюють подвійність, дозволяючи бачити більше, ніж здавалося на перший погляд.

У романі «Zuza, albo czas oddalenia» Пільх майстерно поєднує самоіронію та екзистенційну тривогу, досліджуючи тонкі межі між коханням, старістю та самоусвідомленням. Це поєднання, завдяки якому виникає особлива атмосфера твору, дозволяє глибше проникнути в психологію героя – літнього чоловіка, який закохується в молоду жінку, усвідомлюючи водночас і марність, і неминучість своїх почуттів. Він не тільки приймає свою нову пристрасть із відтінком сарказму, але й відверто визнає комічність ситуації: «Miłość do prostytutki... przypomina mi młodość i pierwsze romantyczne uniesienia...», – зізнається герой, акцентуючи, що це кохання відкриває перед ним давно втрачені емоції, хоча він усвідомлює ілюзорність своїх намагань.

Пільх використовує самоіронію як спосіб філософського осмислення старості, яка в його романі стає «destylatem ironii». За його словами, молодість

триває довго, а старість – це лише короткий, проте насичений період, сповнений болю та страху перед кінцем: «pękanie tętniaków i gnicie węzłów chłonnych idzie raz-dwa». Саме ця іронія, породжена відчуттям неминучого фізичного й психологічного занепаду, надає героєві внутрішньої сили сприймати життя з глибоким розумінням його абсурдності. Він відверто ставиться до реалій старіння, приймаючи його з саркастичною посмішкою.

Іронія в романі «Zuza, albo czas oddalenia» також слугує інструментом для перегляду теми кохання в пізньому віці. Кохання для Пільха втрачає романтичну надбудову, але стає не менш трагічним і комічним процесом – з одного боку, в ньому проглядається життєва мудрість, з іншого ж, усвідомлюється його трагічність і короткочасність. Герой бачить у стосунках із Зузою засіб підтримки власного еґо, і водночас він усвідомлює, що це почуття приречене на провал: «bo starość to ho, ho! Sam destylat ironii». Пільх грає на суперечностях: герой, закоханий у молоду жінку, одночасно страждає й сміється з самого себе, з тієї неминучої ситуації, яка стала основою його екзистенційної тривоги.

Саме через це кохання до Зузи герой усвідомлює минуність життя, «poły roku przelatują jak chmą», однак, на відміну від інших героїв Пільха, він не прагне змінити минуле чи втекти від своїх почуттів. Навпаки, він приймає ці почуття з усією їхньою неоднозначністю та болем. Пільх у романі розкриває природу старості через особистий досвід героя, який, попри комічність і трагічність власних почуттів, продовжує шукати ілюзорне задоволення й внутрішнє звільнення.

Самоіронія в романі «Zuza, albo czas oddalenia» служить героєві не лише засобом дистанціювання від власних почуттів, але й способом прийняття складних емоцій та примирення з реальністю, яка стає дедалі невідворотнішою. Цей роман підносить питання відносності та короткочасності людського щастя, використовуючи іронію як засіб осмислення власної приреченості.

Роман Єжи Пільха «Zuza, albo czas oddalenia» є глибоким, проникливим дослідженням кохання в старості, де складні почуття й екзистенційні пошуки

формують нове розуміння життя. Пільх майстерно показує, що старість – це не лише завершальний етап, а час для переоцінки, роздумів і несподіваних відкриттів, коли, здається, вже все відомо. Він демонструє, що кохання може бути потужною силою оновлення, навіть якщо воно супроводжується болем, самотністю й неминучим усвідомленням кінця. Для літнього героя романтичні стосунки з молодого Зузою стають не лише випробуванням, а й джерелом смутку й сили, де старість і пристрасть химерно переплітаються, відкриваючи героєві як радість відновленого почуття, так і гіркоту недосяжності повного щастя.

Пільх описує старість як парадоксальний період: фізичне тіло старіє, стає обмеженим, але душа продовжує прагнути вічності, переживаючи почуття з гостротою, яка властива молодості. Це період життя, коли бажання залишити слід, зрозуміти свій шлях і набутти нового сенсу набуває вирішального значення. Герой прагне не просто бути, а жити з усією інтенсивністю, навіть розуміючи, що його кохання до Зузи приречене. Через ці відносини, що перебувають на межі реального й фантазійного, Пільх підкреслює, що справжнє кохання не має вікових меж, воно здатне пробуджувати живі емоції, дарувати силу й спокій навіть тоді, коли життя наближається до завершення.

Герой Пільха, попри всі фізичні обмеження та соціальні уявлення про старість, залишається живим і вільним у своєму прагненні кохати. Він постає як своєрідний Дон Кіхот сучасності: попри неможливість досягнути повного єднання з молодого коханою, він не зупиняється у своєму прагненні до недосяжного ідеалу. Це кохання стає для нього способом перемогти страх перед самотністю та смертю, даючи сенс його існуванню на етапі, який зазвичай вважається часом занепаду й смутку. Пільх створює глибокий психологічний образ, де героїчна воля до життя переплітається з меланхолією й самоіронією, відкриваючи читачеві новий погляд на старість, як період не тільки втрат, але й відкриттів і можливостей для справжнього, хоч і трагічного кохання [47].

2.4. Еволюція самоіронії у творчості Єжи Пільха

Щоб дослідити еволюцію самоіронії у творчості Єжи Пільха, важливо звернути увагу на три його ключові романи: «Pod Mocnym Aniołem», «Zuza, albo czas oddalenia» та «Wiele demonów». Кожен із цих творів по-своєму ілюструє розвиток стилю автора, а також еволюцію його підходу до самоіронії. У цих романах Пільх не лише зображає складні життєві ситуації, але й використовує самоіронію як засіб, що допомагає його героям долати свої страхи, помилки та приймати себе такими, як вони є. Усі три твори поєднує спільний мотив іронії, проте автор кожного разу підходить до її використання по-новому, створюючи оригінальний тон і настрій.

Першим етапом еволюції самоіронії у творчості Пільха можна вважати роман «Pod Mocnym Aniołem», де іронія стає своєрідним щитом від життєвих труднощів і невпинної боротьби з алкогольною залежністю. Тут автор із проникливістю й гумором досліджує буденне існування, яке перетворюється на своєрідний марафон боротьби зі спокусами. Герой роману – письменник, який намагається відновити себе, пройти реабілітацію і, зрештою, знайти у житті новий сенс. Однак, попри серйозність теми, Пільх вдало використовує іронію для пом'якшення гостроти конфлікту, надаючи йому дещо філософського забарвлення.

Самоіронія тут – це не лише інструмент гумористичного осмислення труднощів, але й метод захисту від жорстокої реальності. Герой іронічно дивиться на свої падіння й намагання виправитися, розуміючи, що боротьба з залежністю є водночас і глибоко трагічною, і абсурдною. Пільх перетворює особистий досвід на своєрідний парадокс: він сміється над власною слабкістю, одночасно прагнучи її подолати, що створює контраст і надає оповіді особливої драматичності.

У романі «Pod Mocnym Aniołem» Єжи Пільх використовує самоіронію як інструмент, що допомагає його героєві, письменнику з алкогольною залежністю,

дивитися на себе з певної дистанції. Іронічний погляд стає тут щитом, який захищає від нестерпної реальності – постійних рецидивів залежності, самотності й спустошення. У цьому романі іронія стає елементом глибокого самопізнання, коли герой розуміє, наскільки абсурдною стає його боротьба за тверезість, спостерігаючи за своїми падіннями з боку. Одним із ключових моментів є фраза: «Як можна жити довго і щасливо без алкоголю?» Герой виголошує її з такою інтонацією, ніби щиро прагне заперечити свої власні сумніви щодо тверезого життя, але в той же час зізнається у тому, що щасливого життя без алкоголю для нього не існує. Він додає: «Так, я знаю людей, що живуть довго і щасливо без алкоголю, але я їх уникаю, як чуми», таким чином намагаючись триматися на відстані від тих, кого він не може зрозуміти або наслідувати.

Пільх майстерно будує парадоксальний образ головного героя – інтелектуала, чия залежність водночас руйнує його й дарує новий рівень іронічного самосприйняття. Ця іронія не лише сміється над його слабкостями, але й ставить питання про пошук сенсу. Наприклад, коли герой описує свої регулярні «виходи» з реабілітаційної клініки, його думки про власне падіння мають відтінок майже філософського осмислення: «Лежав я на відділенні делірію вісімнадцять разів, моє тіло покрите витонченими рубцями від вшитих есперальок, моя печінка пахне сумішшю парфумів, одеколону та саліцилового спирту». Він розуміє, що його стан – це щось більше, ніж просто фізичне виснаження, це – метафора його власної долі, яка давно перетворилася на нескінченний цикл руйнування й відновлення.

Сюжет роману побудований таким чином, що іронія пронизує не лише зображення особистих битв героя з залежністю, а й ширші аспекти його життя. Пільх знаходить контраст у найдрібніших деталях, перетворюючи навіть найтрагічніші моменти на джерело самоіронії. Наприклад, герой розповідає, як, повертаючись додому після чергової «чорної години», купує пляшку горілки, яку збирається заховати «на чорний день». Він описує цю горілку як трофей, що має стати частиною його ритуалу боротьби зі своїми демонами, та в той же час

визнання власної слабкості, від якої він не може втекти. Він зізнається: «Так відповідав я і це була правда, але тільки до певного моменту, коли настав час тріумфального „чорного клина”. Коли я зазирнув у пащу фундаментальної пляшки, я знову зазнав поразки». Іронія в цих рядках стає гірким самоусвідомленням, що руйнує будь-які спроби досягти успіху, показуючи боротьбу, яку він ніколи не виграє.

Самоіронія стає важливою лінією для головного героя, що допомагає йому не тільки уникнути депресії, але й прийняти себе з усіма слабкостями. В одній зі сцен герой, знову на межі зриву, дивиться на себе зі сторони, якби то він стояв під знаком ресторану «У ангела». Він іронічно зауважує, що в цьому місці його зазвичай знаходить «тріумфальна пляшка». Цей жест самоіронії – його захисний механізм, спроба розглянути власне життя як театр, де його слабкість – це не причина для сорому, а радше сутність, від якої він не може втекти, навіть якщо й розуміє її руйнівний вплив.

Пільх перетворює абсурдність боротьби з алкоголізмом на філософську медитацію про пошук сенсу. У цьому контексті іронія перестає бути простим жартом чи сарказмом – вона стає формою захисту і водночас способом прийняти себе.

У романі «Zuza, albo czas oddalenia» Єжи Пільх майстерно заглиблюється у тему старості, кохання та пошуків сенсу через іронію, яка стає відображенням глибокої самоусвідомленості. Головний герой, шістдесятирічний чоловік, який закохується у молоду жінку, прекрасно усвідомлює, що ці стосунки позбавлені майбутнього і є лише відображенням його власної ностальгії за молодістю. Іронія у цьому випадку набуває значно більш меланхолійного та особистісного характеру. Це вже не просто захист від життєвих труднощів, як у попередніх творах, а спосіб обговорення власних недоліків і розуміння того, що ілюзії молодості – лише марні надії.

Пільх детально розкриває цю тему через внутрішні монологи героя, де іронія допомагає йому осмислити власне становище. Однією з ключових сцен є

момент, коли герой задумується над своїм захопленням молодістю Зузи. Він саркастично зазначає: «Я – старий сатир, а вона – німфа, яку не зупиниш; можливо, древні народи знали, що роблять, коли зображали цей образ у мистецтві». Ці рядки яскраво відображають його свідомість того, що кохання до молодої жінки – це частково міф, іронічна гра, у яку він свідомо погоджується грати. Але за цією самоіронією приховується трагічне розуміння того, що час неблаганний, і жодне кохання не може повернути йому молодість.

Самоіронія у стосунках із Зузою стає для героя способом сприйняття власних недоліків і страхів. Він розуміє, що його захоплення є проявом страху перед старістю і марних спроб уникнути неминучого. Пільх відзначає, що герой свідомо жартує над своїми спробами уникнути старості, зізнаючись: «Ставлю собі питання: чому вік, цей старий жартівник, вирішив розіграти мене таким підлим чином?». Ці слова демонструють, що іронія для нього стала інструментом прийняття, а не заперечення старіння. Він більше не намагається уникнути свого віку, а сприймає його з іронічною посмішкою, усвідомлюючи, що це – частина життя, яку він повинен прийняти.

Глибина самоіронії Пільха в цьому романі також проявляється у способі, яким герой осмислює своє майбутнє. Він розуміє, що прагне відновити відчуття емоційної молодості через стосунки з Зузою, але водночас визнає всю іронію такого пошуку. У його монологах з'являється фраза: «Жити вічно, навіть у коханні, було б надто смішно, але відчувати молодість, хоча б на мить, – ось де справжній сенс». Ці слова підкреслюють трагічність його самоіронії: він знає, що це відчуття минуле, але насолоджується ним, поки воно ще є можливим.

Таким чином, роман «Zuza, albo czas oddalenia» стає втіленням більш зрілої самоіронії Пільха. Його герой сприймає старість з притаманним йому гумором, але водночас розуміє, що іронія – це лише спосіб усвідомлення власної невідворотності, а не спосіб уникнути її.

У романі «Wiele demonów» самоіронія набуває нового виміру, пронизаного містичними елементами та глибокими екзистенційними рефлексіями, які Пільх майстерно переплітає з повсякденним життям. В романі іронія стає не просто інструментом для висміювання звичайного або особистих слабкостей, а набирає характеру філософської медитації над сенсом життя та смерті, віри й невіри. Містечко Сігла, мешканці якого переповнені внутрішніми страхами, забобонами та демонічними фантазіями, стає символом світу, в якому кожен змушений боротися зі своїми особистими демонами, і саме іронія стає головним інструментом у цій боротьбі.

Особливо яскраво це проявляється у взаємодії героїв з невидимим світом, де містика переплітається з побутовими дрібницями. Пільх майстерно створює гротескний світ, у якому персонажі водночас смішні й трагічні, а іронія щодо їхніх релігійних уявлень і забобонів підсилює відчуття абсурдності їхнього існування. Приміром, місцевий поштар і пророк Фридерик Мойчек, якого прозивають «силезьким Распутіним», вірить, що знає істини буття й те, що станеться після смерті. Він одночасно виглядає глибоким філософом і трохи комічним персонажем, його переконання балансують на межі між істинною вірою та марновірством. Сам Пільх іронічно зображає його впевненість у власній мудрості, але також підсилює глибоку тривогу та невпевненість, притаманні всім мешканцям містечка. Це сплетіння серйозного й смішного створює незвичайну атмосферу, де самоіронія стає інструментом для прийняття складнощів існування, а також спробою досягнути незбагненну суть життя і смерті.

Пільх також іронізує над побожністю мешканців, де ірраціональні страхи стають частиною їхнього повсякденного життя. Вони наче жартують над своїми забобонами, але глибоко вкорінені страхи підштовхують їх до смішних і водночас трагічних вчинків. Одним із прикладів є сцена з дочками пастора Мрака, Олею та Юлею, які, попри юний вік, з легкістю ведуть релігійні суперечки й навіть доводять до відчаю своєю «благочестивістю». Їхнє життя переплетене з вірою у

зловісні сили, але іронічне зображення їхніх суперечок і страхів підкреслює, що ці юні істоти самі ще не розуміють, у що вірять.

У романі «Wiele demonów» самоіронія набуває трагічного характеру, оскільки вона стає способом зустрічі зі смертю. Постійне нагнітання теми смерті, де герої раз у раз стикаються з кінцівкою життя, відображено в іронічних висловлюваннях героїв: «Жити треба, бо немає іншого вибору. А коли вибір з'являється, – це смерть». Цей рядок підкреслює абсурдність людського існування, де сенс життя міститься саме в його крихкості й неминучості кінця. Самоіронія тут – це спосіб подолати страх перед тим, що чекає на всіх, і прийняти життя таким, яким воно є, без оманливих ілюзій.

У романі «Wiele demonów» іронія стає інструментом усвідомлення абсурдності людського буття. Навіть перед лицем екзистенційної порожнечі та загрози забуття герої зберігають іронічний погляд на свої турботи. Це своєрідна філософія смирення, у якій Пільх пропонує прийняти цей світ, повний демонів і містики, як належне, визнаючи, що справжні демони мешкають всередині кожного, а не в потойбічних світах.

Порівнюючи самоіронію у трьох романах Єжи Пільха можна помітити, як ця риса змінює свої відтінки та форму залежно від життєвого досвіду автора та його героїв, а також залежно від філософського спрямування твору. Іронія Пільха проходить шлях від захисного щита у боротьбі з руйнівними пристрастями у романі «Pod Mocnym Aniołem» до сумної та меланхолійної рефлексії у романі «Zuza, albo czas oddalenia», де вона слугує способом прийняття власної старості та незворотності життєвого циклу. Врешті, у романі «Wiele demonów» самоіронія стає частиною глибокого екзистенційного дискурсу, інструментом для осмислення світу, в якому буденність переплітається з містикою та метафізикою. Кожен з романів пропонує своє бачення того, як іронія може допомогти прийняти найглибші страхи, невдачі та екзистенційні питання, які залишаються без відповідей.

У романі «Pod Mocnym Aniołem» іронія має найгостріший характер, адже вона є своєрідним щитом, який захищає героя від жорстокої реальності алкогольної залежності. Головний герой намагається розібратися у власному житті, проте його самозневага й іронічне ставлення до себе допомагають йому зберегти хоча б залишки самоповаги. Описуючи власні невдачі, він висловлює думки, які одночасно висміюють його слабкості та висвітлюють абсурдність власного життя. Самоіронія стає способом дистанціювання від болю та страху перед власною поразкою. Герой у романі іронічно запитує себе: «Як можна довго і щасливо жити без випивки?» І хоча на поверхні це запитання звучить кумедно, воно відображає глибоку екзистенційну тривогу, сумнів у можливості знайти справжнє щастя у житті, позбавленому його улюбленої, хоча й руйнівної, звички. Така іронія не лише виявляє певну відчуженість героя від самого себе, а й слугує способом зберегти хоч якусь ясність розуму й захиститися від постійної боротьби з алкогольною залежністю.

Роман «Zuza, albo czas oddalenia» представляє етап, де самоіронія стає більш зрілою та інтроспективною. Тут іронія набуває більш особистісного, навіть меланхолійного відтінку, супроводжуючи головного героя в його пошуках сенсу життя через любов до молодой жінки. Відносини з Зузою символізують боротьбу літнього чоловіка за збереження ілюзії молодості, його спробу знову відчути смак життя через любов і фізичну пристрасть. Він розуміє комічність своєї ситуації, визнає, що його почуття дещо наївні та, можливо, ілюзорні, але не заперечує їх. Герой іронічно визнає, що його старість є лише фізичною оболонкою, в той час як всередині він прагне зберегти молодість і силу. Іронія, з якою він сприймає власні спроби зберегти молодість, є також способом прийняття того, що не кожна любов має реальну перспективу, особливо коли вона супроводжується відчуттям, що час невпинно рухається вперед. Самоіронія тут допомагає йому прийняти свою вразливість і недосконалість, осмислити власне життя не як безперервну низку

перемог, а як певний шлях, наповнений як розчаруваннями, так і короткими моментами щастя.

Урешті, в романі «Wiele demonów» іронія набуває нового рівня, стаючи частиною глибокого екзистенційного дискурсу, пронизаного містичними елементами й символікою. Пільх створює образ містечка Сігла, де іронія вже не є лише засобом для висміювання буденності, а стає одним з центральних інструментів для осмислення глибинних аспектів життя. Герої роману, як і сам оповідач, наче перебувають на межі між реальним і потойбічним світами, іронічно сприймаючи власні страхи, забобони та релігійні вірування. Іронія тут не має на меті звільнити героїв від страхів, а швидше допомагає їм прийняти їх як невіддільну частину свого існування. Самоіронія у цьому романі стає способом прийняття людської недосконалості та невизначеності буття. Пільх дозволяє своїм героям дивитися на власні проблеми під іншим кутом, визнаючи, що життя може бути одночасно трагічним і смішним, буденним і містичним.

Таблиця ілюструє розвиток самоіронії у творчості Єжи Пільха, яка з простого засобу самозахисту поступово перетворюється на потужний філософський інструмент. У кожному з розглянутих романів іронія набуває нових відтінків і функцій, відображаючи унікальні психологічні та екзистенційні аспекти героя в контексті конкретного життєвого досвіду.

Еволюція самоіронії у творчості Єжи Пільха: порівняння романів «Pod Mocnym Aniołem», «Zuza, albo czas oddalenia» та «Wiele demonów»

Аспект	«Pod Mocnym Aniołem»	«Zuza, albo czas oddalenia»	«Wiele demonów»
Основна тема	Алкоголізм і цикл залежності	Старість і кохання в контексті екзистенційної тривоги	Абсурд і містика в контексті боротьби з внутрішніми демонами
Функція самоіронії	Захист від відчаю, спосіб дистанціюватися від власних слабкостей	Прийняття кінцевості життя, іронічне ставлення до кохання у старості	Інструмент для прийняття абсурдності існування й складності сприйняття реальності

Тип самоіронії	Самозахист та спроба втечі від реальності	Меланхолійна іронія, пов'язана з усвідомленням неможливості повернення молодості	Містична іронія, яка об'єднує реальність і надприродне, підкреслюючи ілюзорність реального світу
Головний герой	Єжи П., інтелектуал, який бореться з алкогольною залежністю	Літній чоловік, закоханий у молоду жінку Зузу, намагається знайти в коханні сенс існування	Колективний герой – мешканці містечка Сігла, кожен з яких має своїх «демонів»
Роль любові	Любов виступає як мрія й надія на порятунок	Любов стає способом віднайдення зв'язку з минулим і новим сенсом	Любов представлена як боротьба з внутрішніми та зовнішніми страхами, яка часто обертається абсурдом
Ставлення до життя	Циклічне розчарування та відчай	Іронічне прийняття старості, яка одночасно трагічна й смішна	Усвідомлення, що буденність та потойбічне переплітаються, створюючи абсурдність і загадковість
Особливості стилю	Поєднання лірики та гротеску, використання культурних алюзій	Лірична мова з елементами іронії та самоіронії, відвертість у темах старіння	Переважання символізму, гротеску та містичного реалізму, де іронія перетворюється на спосіб осмислення буття
Вплив самоіронії на героя	Дозволяє дистанціюватися від себе та обмежень, накладених алкоголізмом	Стає способом прийняття власної вразливості, комічності ситуації, пов'язаної з коханням у старості	Дозволяє персонажам змиритися з таємничістю життя і смерті, прийняти абсурдність власного існування та невідворотність подій
Філософська компонента	Запитання про свободу волі, природу залежності та людську слабкість	Осмислення старості, кінцевості життя, іронічне прийняття власних емоцій та страхів	Пошук сенсу у взаємодії з потойбічним, питання віри й сумніву, абсурдність людського існування

У романі «Pod Mocnym Aniołem» самоіронія слугує засобом відсторонення головного героя від свого болю та відчаю, пов'язаних із алкоголізмом. Ця іронія захищає його від повного занурення в особисті невдачі, дозволяючи водночас усвідомити, що спроби порятунку та свободи є циклічними та фатальними. Тут самоіронія – це своєрідний щит, за допомогою якого герой намагається зберегти залишки власного «я», попри його внутрішню деградацію. Пільх через іронію показує, як людина може сприймати свої слабкості з відтінком комічного й трагічного одночасно, перетворюючи боротьбу з залежністю на роздуми про людську природу та волю.

Роман «Zuza, albo czas oddalenia» розкриває новий етап у розвитку іронії Пільха: тут вона набуває меланхолійного відтінку, пов'язаного з осмисленням старості та екзистенційної тривоги. Самоіронія вже не просто відгороджує героя від болю, а допомагає йому прийняти неминучість старіння та обмеженість можливостей повернення до молодості. Іронічний погляд на кохання у пізньому віці дозволяє героєві зберегти відчуття гідності та цілісності, попри комічність і трагічність всієї ситуації. Тут іронія виступає способом прийняття себе й водночас показує зрілість героя, який усвідомлює парадокси та недосяжність своїх ідеалів.

У романі «Wiele demonów» самоіронія підноситься до рівня екзистенційного осмислення реальності, що оточує героїв. Іронія стає містичним інструментом, за допомогою якого Пільх передає абсурдність людського буття, розкриваючи межу між буденним і надприродним, що існує лише в уявленні самих героїв. Самоіронія дозволяє мешканцям містечка Сігла приймати невідомість, яка загрожує їм на кожному кроці, роблячи абсурдні обставини осмисленими. Таким чином, іронія стає способом боротьби з незбагненими силами й водночас підкреслює цінність життя в усій його неоднозначності та мінливості.

Еволюція самоіронії в романах Єжи Пільха показує її багатовимірність і здатність відкривати різні грані людського досвіду. Вона переходить від індивідуального захисту до колективного осмислення буття, стаючи не тільки

засобом самозахисту, але й глибоким філософським інструментом для прийняття власної вразливості та невизначеності у світі. Пільх майстерно трансформує іронію з комічного прийому на спосіб філософського прийняття життя, що робить його творчість унікальною й надзвичайно актуальною.

Таким чином, самоіронія у трьох романах Пільха проходить глибоку еволюцію: від захисного бар'єра, який відгороджує героя від власних невдач і внутрішніх страждань, до меланхолійного усвідомлення минулості та обмеженості людського життя, а згодом до складного екзистенційного інструменту, що дозволяє досліджувати саму природу буття. У кожному з романів іронія набуває нового виміру, стаючи невіддільною частиною психологічного й філософського підходу до таких ключових аспектів, як боротьба зі слабкостями, пошуки сенсу в умовах старіння, дослідження власних страхів і глибинних комплексів.

ВИСНОВКИ

У нашій магістерській роботі здійснено комплексний аналіз автобіографізму та іронії як літературного прийому у творчості Єжи Пільха, видатного представника сучасної польської літератури. Під час дослідження було виявлено, що самоіронія є не просто стилістичним елементом, а складною формою художнього самовираження, яка виконує низку функцій у текстах автора, зокрема дозволяє йому взаємодіяти зі складними екзистенційними питаннями. Самоіронія, яку Пільх уміло вплітає у свої тексти, постає засобом соціальної критики, особистої рефлексії та водночас інструментом захисту від буденних криз й особистих розчарувань.

Одним з основних аспектів, розглянутих у цій роботі, є роль самоіронії у розкритті внутрішнього світу персонажів Пільха, їхнього ставлення до життя та прагнення зберегти особистісну цілісність у зіткненні з проблемами, які часто виходять за межі їхнього контролю. Самоіронічний підхід стає важливим

інструментом боротьби з особистими кризами, які спіткають головних героїв, зокрема з проблемами алкоголізму, самотності, відчуженості та внутрішньої боротьби між світським та духовним. Так, у романі «Pod Mocnym Aniołem» самоіронія є одночасно засобом прийняття власних слабкостей і механізмом захисту від внутрішнього болю. Завдяки цьому Пільх створює складні образи героїв, що проходять через особистісні кризи, не втрачаючи при цьому здатності до самоаналізу й відстороненого погляду на себе.

Дослідження довело, що самоіронія у творчості Пільха виконує також важливу функцію соціальної критики, відображаючи його скептичне ставлення до польського суспільства, особливо до його традицій та національних стереотипів. Письменник іронічно зображає образи, що втілюють певні соціальні й культурні риси, критично підходячи до загальноприйнятих уявлень і стереотипів. Пільх часто використовує самоіронію як спосіб дистанціюватися від суспільства, ілюструючи конфлікт між внутрішніми переконаннями та вимогами соціального середовища. Наприклад, у романі «Wiele demonów» самоіронія виявляється засобом, який допомагає героєві справлятися з суспільними обмеженнями та своїм особистим ставленням до релігії, моралі та суспільних очікувань. Це дозволяє Пільхові створити глибоко індивідуальні, неоднозначні образи, які водночас відображають загальні риси польської культури та національної свідомості, а також вписують творчість письменника у контекст польського літературного постмодерну.

Самоіронія Пільха має також значення як елемент стилю, що допомагає авторові зберегти баланс між комічним і трагічним у своїх творах. Ця подвійність тональності – одна з найбільш впізнаваних рис його творчого методу, завдяки якій письменник здатен передати складність життя у всій його суперечливості. Пільх володіє мистецтвом створення ситуацій, які водночас смішні й трагічні, а його персонажі перебувають у постійному балансі між відчайдушним прагненням до щастя та усвідомленням власних недосконалостей. Саме через самоіронію Пільх досягає ефекту «веселої меланхолії», що дає змогу читачеві замислитися над

глибокими питаннями буття, не відчуваючи при цьому тиску або моральної доктрини. Його твори стають своєрідним дзеркалом сучасної людини, яка постійно шукає сенс свого існування, але змушена зіштовхуватися з парадоксами й поразками.

Важливим аспектом самоіронії у творчості Пільха є її взаємодія з автобіографізмом. Письменник часто використовує особистий досвід як матеріал для створення своїх персонажів і сюжетів, додаючи до них іронічний погляд на себе самого та своє життя. Така автобіографічна самоіронія дозволяє авторові відкривати нові грані свого внутрішнього світу, одночасно створюючи іронічну дистанцію щодо власного життєвого досвіду. Це робить твори Пільха не тільки цікавими з літературного погляду, але й надає їм глибокого емоційного забарвлення, що резонує з читачем.

Дослідження творчості Єжи Пільха підтвердило, що іронія та автобіографізм в його творах є не лише літературним прийомом, але й особливим способом мислення, який впливає на весь літературний процес. Пільх використовує самоіронію як інструмент для дослідження не тільки особистих, але й загальнолюдських дилем. Через своїх персонажів досліджує природу людських слабкостей, їхню здатність приймати власні недоліки та знаходити сенс у повсякденному житті. Такий підхід робить творчість письменника актуальною для сучасного читача, який може впізнати у цих персонажах себе, свої переживання й внутрішні конфлікти.

Наголошуємо також, що дослідження самоіронії та автобіографізму у творчості Єжи Пільха є важливим не лише для розуміння специфіки його стилю, але й для ширшого розуміння польської літератури постмодернізму, яка використовує іронію як засіб вираження та подолання екзистенційних і соціальних проблем. Самоіронія Пільха слугує не просто інструментом розважання, а глибоким філософським інструментом, що розкриває складну природу людського буття. Твори Пільха стають своєрідною терапією для читача,

який через іронічний погляд автора на життя може краще зрозуміти й прийняти власні слабкості та суперечності.

Доходимо висновку, що автобіографізм та іронія у творчості Єжи Пільха – це багатогранний і динамічний елемент, який розвивається разом із його героями, відповідаючи на нові виклики та питання, що постають перед ними. Пільх зумів створити унікальну літературну техніку, яка гармонійно поєднує іронічні елементи з глибокими філософськими роздумами, надаючи читачеві можливість замислитися над власними життєвими цінностями та пошуками істини. Його твори залишаються актуальними завдяки універсальним темам, майстерно розкритим через іронію, яка вчить не лише сміятися над своїми вадами, але й розуміти, що вони є частиною людського досвіду.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Біографія Єжи Пільха на порталі Culture.pl. Архівна копія від 3 липня 2020 року на Wayback Machine. Доступ: <https://culture.pl/ua>.
2. Caytas, J. D. (2015). Strong and Weak Forces of Otherness in Struggles for Social Control as Reflected in Jerzy Pilch's *Inne rozkosze* (His Current Woman).
3. Сценарист та актор Єжи Пільх на сайті filmpolski.pl. Архівна копія від 28 жовтня 2014 року на Wayback Machine. Доступ: <https://filmpolski.pl>.
4. Pasek, Z. (2023). Obraz protestantyzmu w prozie Jerzego Pilcha // *Świat i słowo*, 1(40), s. 91–103.
5. Hasiewicz, Z. (2018). Rola autora w felietonie na podstawie wybranych tekstów Marii Czubaszek i Jerzego Pilcha.
6. Gęsina, T. P. (2021). Przestrzenie konfesji: geograficzno-luterańska identyfikacja prozy Jerzego Pilcha (Doctoral dissertation, Faculty of Humanities). Uniłowski, K. (2013). Pisarz jako gwiazdor: przypadek Jerzego Pilcha.
7. Łozowski, M. (2021). Autokreacja pisarza w „Spisie cudzołożnic” Jerzego Pilcha // *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, sectio FF-Philologiae*, 39(1), s. 205–217.
8. Petrowicz, J. (2023). Wisła jako prywatna oś świata. O związkach z miejscem w twórczości Jerzego Pilcha // *Świat i słowo*, 1(40), s. 105–122.
9. Żołądź, P. (2015). Widokówki (z) Krakowa?: obraz pewnego miasta w felietonach i dziennikach Jerzego Pilcha.

10. Skowronek, K. (2023). Język, dialog i mowa publiczna w felietonach Jerzego Pilcha (w świetle koncepcji Michaiła Bachtina) // *Świat i słowo*, 1(40), s. 123–149.
11. Hanik, K. M. (2023). Bo to były inne czasy... Zmienność tabu w czasie i jego wpływ na odczytywanie motywów autotematycznych w twórczości Jerzego Pilcha // *Facta Ficta: journal of theory, narrative and media*, 11(1).
12. Kładoczny, P. (2022). Konceptualizacja smaku w twórczości Jerzego Pilcha // *Prace Filologiczne*, 77(1), s. 107–130.
13. Cymanow-Sosin, K. (2009). Polska literatura współczesna w intermedialnym uścisku. Wpływ strategii marketingowych i promocyjnych na percepcję czytelniczą // *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Historicolitteraria*, (9), s. 16–26.
14. Jerzy Pilch. URL: <https://culture.pl/pl/tworca/jerzy-pilch>
15. Bałajewski, Arkadiusz. (2018). Mickiewicz między zmierzchem paradygmatu a powrotem romantyzmu. Interpretacje // *Festiwal Tradycji Literackiej*, 1, s. 31–48.
16. Barthes, Roland. (2000). *Mitologie*. Warszawa: Wydawnictwo Alatheia.
17. Bernacki, Marek. (2018). Motywy luteriańskie w prozie Jerzego Pilcha (na przykładzie powieści „Inne rozkosze”). – [w:] Aleksandra Banot, Ewelina Gajewska, Tomasz Markiewka (red.), *Reformacja z perspektywy Bielska i Białej* (s. 132–145). Bielsko-Biała: Wydział Kultury i Sztuki Urzędu Miejskiego w Bielsku-Białej.
18. Grajewski, Łukasz. (2015). Zażegnać fenomen obojętności świata. Postaci kobiece w twórczości Jerzego Pilcha. [w:] Tomasz Dalański, Aleksandra Szwagrzyk, Paweł Tański (red.), *Seksualność w najnowszej literaturze polskiej* (s. 53–61). Toruń: Literatura – Krytyka – Kultura.
19. Janion, Maria. (2000). *Zmierzch paradygmatu*. [w:] Maria Janion, *Czy będziesz wiedział, co przeżyłeś?* (s. 4–11). Gdańsk: Tower Press.
20. Jarzębski, Jerzy. (1984). *Powieść jako autokreacja*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.
21. Kajfosz, Jan. (2016). Mitologie Rolanda Barthes’a a antropologia kognitywna. [w:] Anna Grzegorzczak, Agnieszka Kaczmarek, Katarzyna Machtyl (red.), *Imperium Rolanda Barthesa* (s. 95–106). Poznań: Wydawnictwo UAM.
22. Klimaniec, Łukasz. (2008). Literat Jerzy Pilch otrzymał od gmin laur Złotej Cieszyńianki. *Gazeta Krakowska*, 262, s. 14.
23. Kłos, Anna. (2013). Parodie historiozofii romantycznej w najnowszej literaturze polskiej. [w:] Marek Piechota, Maria Janoszka, Oskar Kalarus (red.), *Dziedzictwo romantyczne. O (nie)obecności romantyzmu w kulturze współczesnej* (s. 34–54). Katowice: Uniwersytet Śląski.
24. Kołakowski, Leszek. (1994). *Obecność mitu*. Wrocław: Wydawnictwo Dolnośląskie.
25. Kozłowska, Małgorzata. (2010). O potrzebie kształtowania kompetencji autokreacyjnych // *Rocznik Andragogiczny*, s. 174–181.
26. Kubisiowska, Katarzyna. (2016). *Pilch w sensie ścisłym*. Kraków: Wydawnictwo Znak.
27. Malinowski, Bronisław. (2004). Mit w psychice człowieka pierwotnego. [w:] Grzegorz Godlewski, Andrzej Mencwel, Roch Sulima (red.), *Antropologia słowa*.

- Zagadnienia i wybór tekstów (s. 236–237). Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.
28. Nakoneczny, Tomasz. (2016). Literatura jako (auto)kreacja. Widmowy świat prozy Jerzego Pilcha // *Slavia Occidentalis*, 73(2), s. 85–94.
 29. Pietrasiński, Zbigniew. (2008). Ekspansja pięknych umysłów. Nowy renesans i ożywcza autokreacja. Warszawa: Wydawnictwo CiS.
 30. Knappek, O. (2015). Opowiadanie, błąd, dys-kurs. Naruszenie reguły jako praktyka literacka (praca doktorska napisana pod kierunkiem prof. dr. hab. K. Uniłowskiego, Katowice 2015). Dostęp: https://rebus.us.edu.pl/bitstream/20.500.12128/5873/1/Knappek_Opowiadanie_blad_dys_kurs_naruszenie.pdf
 31. Dutka, E. (2018). „Za, a nawet przeciw”, czyli parę uwag i pytań o palimpsestowość miejsc i przestrzeni. [w:] *Palimpsest. Miejsca i przestrzenie*. Red. A. Gomółka, A. Szawerna-Dyrszka. Katowice.
 32. Przebinda, K. (2004). Między snami. Elementy biblioteki-sennika w książce „Bezpowrotnie utracona leworęczność” Jerzego Pilcha // *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Historicolitteraria*, nr 4, s. 157–168.
 33. Krop, J. (2007). Od Zameczku Habsburgów w Wiśle do Zamku-Rezydencji Prezydentów Rzeczypospolitej Polskiej. Wisła.
 34. Cieślík, M. W poszukiwaniu Ducha Opowieści na Dworcu Warszawa Śródmieście. Dostęp: <https://wyborcza.pl/1,75517,1082956.html>.
 35. Pilch, Jerzy. (2000). *Pod Mocnym Aniołem*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.
 36. Pilch, Jerzy. (2002). *Spis cudzołóżnic*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.
 37. Pilch, Jerzy. (2003). *Wyznania twórcy pokątnej literatury erotycznej*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.
 38. Pilch, Jerzy. (2013). *Dziennik*. Warszawa: Wielka Litera.
 39. Pilch, Jerzy. Dostęp: <https://www.youtube.com/watch?v=oHmg89zM9S4>.
 40. Uniłowski, Krzysztof. (2013). Pisarz jako gwiazdor. Przypadek Jerzego Pilcha. [w:] Andrzej Werner, Tomasz Żukowski (red.), *Obraz literatury w komunikacji społecznej po roku 89’* (s. 309–336). Warszawa: Stowarzyszenie Pro Cultura Litteraria i Instytut Badań Literackich PAN.
 41. Wilson, Colin. (1992). *Outsider*. Poznań: Dom Wydawniczy Rebis.
 42. Pilch, J. (2000). *Pod mocnym aniołem*. Dostęp: <https://readli.net/chitat-online/?b=132574&pg=1>
 43. Pilch, Jerzy. *Wiele demonów*. Dostęp: <https://culture.pl/pl/dzielo/jerzy-pilch-wiele-demonow>
 44. Pilch, J. (2013). Demony śmierci według Pilcha. *Nowa Dekada Krakowska*, 2(6 (10)).
 45. Cieślár-Greń, M. (2016). Stary satyr i młodziutka nimfa // *Świat i Słowo*, 14(1) 26), s. 215–220.
 46. Pilch, J., & Waleryś, Z. (2015). *Zuza albo czas oddalenia*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.